

Keski-Suomen strategia 2025 ja 2050: kooste Otakantaa.fi-kommenttikierrokselta 25.5.–15.6.

Arvioi yleisellä tasolla Keski-Suomen strategian raakaversiota

- Maakunta elää ja kehittyy yhtä hyvin kuin sen reuna-alueet kehittyvät, joten polarisoitumisen estämiseksi on aina hyvin tarpeellista katsoa kaikkea tekemistä koko maakunnan näkökulmasta, ei pelkästään keskuksen etujen mukaan.
- Asiasisältö on mietitty hyvin ja keskisuomalaiset vahvuudet huomioitu. Olisiko syytä vielä nostaa kohdassa "Hyvinvointi ja yhteenkuuluvuus" yhdyspintatyön merkitys (kunnat, järjestöt ja maakunta), koska mahdollisesti hyvinvointialueelle siirtyvät sote-palvelut ja kuntien tuottaman hyvinvointipalvelut eivät saa liikaa eriytyä. Tarvitaan toimijoita tekemään tätä yhdyspintatyötä esim. liikunnan osalta.
- Missä on koulutus ja tiede??? Puhutaan vain elinikäisestä oppimisesta? Digitalisaation huumassa unohtuu, että se on renki eikä isäntä. Useimmilla aloilla suorittava työ ja sen resurssitarpeet eivät katoa digitalisaation myötä mihinkään. Työn luonne voi muuttua ja suorittavaan työhön liittyvä digitalisaatio lisääntyy mutta se ei poista sitä, että mekaaniset laitteet on asennettava ja pidettävä kunnossa, opetus järjestettävä, eläimet ruokittava, tulopalot sammutettava, sairaat ja vanhukset hoidettava.
  - Ylätason tavoitteet kuvattu pidemmällä tähtäimellä pääasiassa hyvin mutta maakuntaohjelman taso vuoteen 2025 mennessä jää hyvin epämääräiseksi. Miten pidemmän tähtäimen ylätason tavoitteisiin päästään ja miten eri osa-alueiden eteneminen mittaroidaan ja monitoroidaan.
  - Älykkään erikoistumisen linjaukset aikamoista hallintojargonia. Pitäisi olla hyvin selkeä rakenne kokonaisuutena, joka on kenen tahansa alueen kansalaisen ymmärrettävissä.
  - Hyvä että kerroskuvassa rakennetaan datan, tutkimustiedon ja tulevaisuustiedon päälle.
  - Jää epäselväksi millaisilla rakenteilla maakuntaohjelmaa vuoteen 2025 mennessä toteutetaan ja millainen toiminnan vuosikello rakennetaan.
  - Kasvun kärjet ovat jossain määrin eriparisia.
  - Osaamistalous on pudotettu pois mutta nämä teemat näkyvät suhteellisen ohuesti – aikaisemmassa valmistelussa oli lupaus että nämä teemat ovat keskeisenä läpileikkaavana juonteena koko ohjelmassa.
  - Uudistuva teollisuus on melko latteaa ilmaus koska on ihan itsestään selvää että jokaisella toimialalla täytyy koko ajan uudistua Tarvitaanko sekä kasvun kärjet lähivuosina – aluekehittämisen painopisteet – pitkä aikaväli

- Koko strategian tulisi lähteä muutosdrivereista, joihin suhteessa peilataan Keski-Suomen valintoja. Itsestäänselvät tavoitteet tulisi karsia ja ottaa konkreettisia asioita seurantaan: esim. liikevaihdon ja kannattavuuden kasvattaminen on esimerkki itsestäänselvistä ja toisaalta TKI-panostusten nostaminen sellainen mittari, jota tulisi todella tarkasti koko ajan seurata ja edistää
  - Sydän, jota rakastan ja Se, joka on keskellä tuntuvat teennäisiltä. Kasvun maaperä ja Kestävän maailman kasvattaja parempia
  - Elinikäinen oppiminen ja ohjaus tulisi nostaa vahvasti maakunnan kehittämiskohteeksi ja vetovoimatekijäksi. Vahva profiloituminen koulutusmaakuntana, jossa luodaan elinikäisiä sivistymisen ja osaamisen kehittämisen mahdollisuuksia
- Strategia on vakuuttava ja se huomioi tulevaisuuden kehitysnäkymät. Strategiaa tutkiessa käy kuitenkin mielessä onko syytä panostaa myös palvelusektoriin ja palvelusektorin uusiin yrityksiin työpaikkojen määrän lisäämiseksi. Työpaikkojen määrä Keski-Suomessa on pysynyt samana, jos verrataan vuosia 2008 ja 2018 (noin 73 300). Strategian mukaisesti on tarkoitus nostaa työllisyysaste 75% vuoteen 2025 mennessä ja halutaan sekä nuorten että ikääntyvien työllisyyden kasvua, palvelusektorin työpaikkojen lisääminen voi olla keino tavoitteen saavuttamiseksi.
  - Strategiaan oli löydetty hyvin tämän hetken kipupisteet ja tulevaisuuden haasteet. Tulevat pandemiat huomioiden erityisesti etätyön mahdollistaminen ja sen edellytysten olemassaolo (väljä asuminen, laajakaistayhteydet) tulee huomioida. Korona ei jää viimeiseksi pandemiaksi ja tämän ymmärtäminen on tärkeää. Toinen on väestön ikääntyminen ja huoltosuhde. Tämä ei ehkä niinkään kosketa Jyväskylän aluetta, mutta on jo arkipäivää esimerkiksi pohjoisessa Keski-Suomessa, harvaan asutulla maaseudulla. Miten turvataan asuminen ja yrittäminen myös kaupunkien ulkopuolella? Elinkeinopalveluista huolehtiminen ihan valtakunnallisesti on tärkeää ja tähän liittyen yhteinen näkyvyys niin valtakunnallisesti kuin kansainvälisesti, tulisi ottaa yhteiseen tarkasteluun. Strategian jalkauttaminen koko maakuntaan myös muutoin, kuin vain strategian julkaisemisella, tulisi huomioida. Tämä on hyvä koonti Keski-Suomen tulevaisuudesta, mutta miten varmistetaan, että koko maakunta vie näitä asioita eteenpäin niin alue- kuin kuntatasolla?
  - Haluaisin, että strategiassa mainittaisiin kala. Esimerkiksi vesistöistä puhuttaessakin puhutaan vain lähiruuasta. Miksei suoraan lähikalasta? Esimerkkinä Päijänteen tai Keiteleen muikku on paitsi tervehdellinen, niin myös ekologinen superfood. Mistään ei löydy vastaavaa lähiruokaa, joka rasvahappo- ja proteiinkoostumuksensa vuoksi edistää tehokkaasti kansanterveyttä, samalla kun kalaisa ruokavalio vähentää ravitsemuksen hiilijalanjälkeä. Strategisena valintana maakunta voisi edistää lähikalan käyttöä kunnallisissa keittiöissä, jolloin oltaisiin heti lähempänä em. hyötyjen saavuttamista. Erittäin yksinkertainen terveydellis-taloudellinen, strateginen toimi.
  - Visio? Mikä on se yhteinen innostava tulevaisuuden kuva? Niin kiinnostava, että sen eteen on valmis laittamaan itsensä täysillä likoon? Mikä on Keski-suomalainen

identiteetti? Ketä ollaan ja mitä puolustettavaa tai arvokasta siinä on? Jos on vähän jotakin, niin onhan sekin jotain, mutta ehkä vähän laimeaa tai haaleaa.

- Järkeviä rajoituksia on
- Matkailu puuttuu ja sen voisi laittaa ja korostaa vastuullista matkailua, ja vastuullisuutta kokonaisuudessaankin.
- Digi-infran laajentaminen ei näy siinä riittävästi. Näin korona-aikana nopeat yhteydet ja niiden saavutettavuus on korostunut. Keski-Suomesta on digi-aikana ollut yhtä pitkä matka esimerkiksi Brysseliin kuin Hampurista, mikäli vain nopeat yhteydet olisi saatavilla myös taajaman ulkopuolella. Olisi eduksi, jos tämä digiläheisyys olisi ylläpidettävissä.
- Maakunnallisen yhteistyön merkitystä ei voi korostaa liikaa. Ekosysteemit yritysten ja toimijoiden välillä näkyvämmäksi ja toimivaksi.
- Ihmisen hengellisen hyvinvoinnin tukeminen. Tämä on erityisen tärkeää kriisin aikana ja sen jälkeen.
- Osaamisen kehittämisen, jatkuvan oppimisen teema ei näy kovinkaan vahvasti. Yritysten ja työelämän näkökulmasta osaaminen on kuitenkin keskiössä, ilman osaajia ei ole tekijöitä eikä innovaatioita. Osaaminen tulisi näkyä vahvemmin kiinteänä osana strategiaa, ei vain irrallisena mainintana elinikäisestä oppimisesta.
- Strategiasta ja visiosta puhutaan arvopohjaisesti. Tämän pitäisi näkyä myös Keski-Suomen kyvyssä rakentaa kumppanuuksia arvopohjalta kansainvälisesti. Painottaisin Keski-Suomessa tasavertaisuuden, ympäristön ja talouden pohjalta muodostettujen kumppanuuksien edistämistä, joilla on luontaista synergiaa Keski-Suomen maakuntastrategian ja vision kanssa. Megatrendeissä mainittu yksilöllisyys ei ole synergiasa monen maan kanssa, jonka aluepolitiikka on vahvasti pyrkinyt vaikuttamaan tähän. Samaten tasavertaisuuden kanssa, jos sitä halutaan keski-suomessa edistää mielestäni olisi tärkeää painottaa Keski-Suomen aktiivisuutta luodessa kansainvälisiä suhteita alueiden kanssa idässä, lännessä, pohjoisessa ja etelässä jotka ovat synergiasa yhteiskunnan arvopohjan kanssa. mm. eettisyys on kasvamassa määrin yritysten agendalla kansainvälistymisessä. Jos maakuntastrategia ei painota arvopohjaisia kumppanuuksia itse, yritysten toimintaympäristö ei reflektoi niitä eettisiä arvoja mitä kuluttajat ja yhteiskunta heiltä odottaa. Rakentamalla mieluummin synergisiä kumppanuuksia strategian pohjalta (mieluummin kuin talouspohjaisia) edesautetaan yritysten synergistä kasvua ja kansainvälistymistä, ja johdetaan esimerkillä ja rakennetaan tukeva ympäristö yritystenkin tarpeisiin toimia eettisten periaatteiden kautta. Tämän takia mielestäni painotuksissa tulisi erikseen mainita arvopohjainen kumppanuus, jos keski-suomen strategia itsekin on arvopohjainen.
- Yhteiskunnan digimurrosta ei juurikaan ole otettu huomioon
- pidin strategian lennokkuudesta suurimmaksi osaksi, mielestäni joitakin kohti vaivasi kapea-alaisuus, esim Hyvinvointi aluekehittämisen teemana.
- Keski-Suomi on luonnoltaan ainutlaatuinen! Luonnon suojeleminen kuuluu tulevaisuuden tärkeimpiin asioihin, muuten saamme jättää hyvästit ihan kaikelle! Ollaan todella riippuvaisia ekosysteemipalveluista, hyvinvoivasta luonnosta. Luonnon pitäisi

näkyä ja sen arvostuksen tulisi olla kantavana teemana kaikessa tekemisessä. Luontoarvojen ja luonnon ylipäättään tuominen mukaan jokapäiväiseen elämään on oltava yksi tärkeimpiä painopisteitä, koska ilman luontoymmärrystä ollaan hukassa! Nuorille taattava mahdollisuus päästä töihin ja VIIHTYÄ Keski-Suomessa! Pitää mahdollistaa kokeilut omista innovaatioista työn suhteen. Positiivinen ja kunnioittava asenne tärkeää. Terveydenhoidossa keskityttävä ennaltaehkäisyyn ja kuntoutumiseen myös nuorten kohdalla eikä vaan ikääntyviä korostaen.

- Hienolle näyttää
- Hyviä kärkiasioita, mutta liian pitkälle ajateltuna 2050. Asiat tapahtuvat nyt, eivät 2050 tai edes 2030.
- Työvoimapulaan vastaamiseen on esitetty vain opiskelijoiden kannustamisena työelämään. Työvoimapula niin teollisuudessa kuin palveluissakin on ja tulee yhä enemmän olemaan maakunnan kilpailukyvyyn pullonkaula
- Strategian raakaversiossa lähdetään kattokäsitteistä, joiden sisältö jää hieman hämäräksi. Kysymykseksi jää mieleen: kuvaako strateginen ylätaso alueen varsinaista toimintaa.
- Strategiassa ei ole huomioitu alueen vetovoimaisuuden kehittämistä asukkaan näkökulmasta. Pelkät työpaikat rajatuilla ammattialueilla ei enää riitä vetovoimaisuuden kehittämiseksi. Muuttoliike, Keski-Suomeen, sekä alueella asuminen vaativat myös muiden palveluiden aktiivista kehittämistä ja huomioimista strategiassa. Luettuamme strategian, niin emme löytäneet siitä montakaan kohtaa, joka olisi huomioinut asukkaan näkökulman.
- Näkymistä puuttuu kokonaan kulttuuri, missä se on? Keski-Suomi on monenlaisen kulttuurin mekka (teatteri, tanssi, festivaalit yms.), joka työllistää valtavasti ihmisiä. Sen pitää näkyä myös strategiassa!
- Innovatiivista otetta voisi olla enemmän 2050 strategiassa. Lähtekäämme liikkeelle kättä päälle-skenaarion mukaisesti rohkeasti rakentaen.
- Luonnos on ihan hyvä.
Toivoisin sinne hieman lisää painopisteitä ja toimenpiteitä, jotka huomioivat koronan vaikutukset väestön terveyteen, hyvinvointiin ja elinoloihin. Psykkinen kuormittuneisuus on lisääntynyt toisen aallon aikana, yksinäisyys lisääntynyt ja terveystalouteihin pääsy on vaikeutunut. Ratkaisuna on esim. terveyden edistämisen vahvistaminen, sitä tukevat toimintamallit ja etähoidon, -asiain ja -palveluiden kehittäminen.
- Digitalisaatio ja digin merkitys. Osaamisen ja koulutuksen vienti
- Yleisellä tasolla hyvä, toivottavasti painopisteitä ei lisätä, kolme valintaa on selkeä prioriteetti
- Painottaisin vielä enemmän osaavan työvoiman merkitystä. Tavoitellaan Keski-Suomesta hyvän koulutusbrändin lisäksi maan osaavimman ja eniten itseään kehittävän työvoiman maakuntaa, "olen jatkuva oppija" -tyyppisesti.
- Tässä vaiheessa asiakirjasta puuttuu keskeinen johtava ajatus. Asiakirjan eri tasojen suhteita on vaikea hahmottaa, joka hankaloittaa myös kommentointia. Sisällöt on mainittu yksittäisinä asioina, eikä eri asioiden välisiä suhteita avata lainkaan. Sellaisen

henkilön, joka ei ole ollut mukana tämän strategian valmistelussa, on vaikea ymmärtää sisältöjä ja oletettavasti myös vaikea kommentoida.

- Eri tavoitteet ja niiden alla olevat toimenpiteet eivät muodosta systeemistä kokonaisuutta. Sisältöjen välisiä riippuvuussuhteita ei aukaista lainkaan ja ne jäävät irrallisiksi toteamuksiksi.
  - Ihmiset ja ihmisten arki puuttuu strategiasta tällä hetkellä.
-
- Selkosuomi tärkeää – tosi paljon vaikeita sanoja, lauserakenteita, vaikeaa tekstiä.
  - Megatrendit:
Ilmastonmuutoksen pitäisi olla tärkein megatrendi – maapallo voi tällä hetkellä tosi huonosti.
  - Teknologia kehityksen edelläkävijä:
Vahva historia tukee tulevaisuutta.
Teknologia voi olla suuri työllistäjä.
Teollisuudesta kouluttautumista teknologian pariin.
Ihmisten työllistyminen / työttömyys versus robotit.
Mitä tarkoittaa laadukkaan tiedon liikkuvuuden parantuminen?
  - Uusi osaamisen pääoma:
Suomen Silicon Valley Jyväskylään – tieto -> yritykset -> rahaa
Huippu koulutus ja osaaminen pitää valjastaa tehokkaaseen käyttöön.
Metsäteollisuus ja sen tila puhuttaa.
Tutkimusten mukaan raha tykkää luovuudesta ja seksuaalisesta tasa-arvosta, eli taidekeskusten ja homobaarien kehittämistä JKLään.
Brainstormeja eri yhteyksiin ja eri ihmisten kanssa.
Aurinkoenergian ja maalämmön suurempi hyödyntäminen, kehittäminen.
Uusiutuva energia, energiaverkko kestäväksi, ei vain yhteen lähteeseen, eri energia muotojen miettiminen niille sopiviin paikkoihin. Satsaaminen tulevaisuuteen, pitkäjänteisiä päätöksiä.
Nyt ja heti ihmiset - ei tulevaisuuden suunnittelua.
Uudelleen koulutus/kouluttautumien tärkeää ja mahdollistettavaa.
  - Yrittäjyyden ja työn muutos:
Pienyritysten tukeminen – pandemia kaatoi paljon pienyrityksiä.
Yli kansalliset yritykset ”syö” pieniä yrityksiä.
Suomeen tulevien ihmisten osaamisen tunnistaminen ja hyödyntäminen/tukeminen.
Teknologia avuksi osaamisen tunnistamiseen.
Greencard systeemi myös Suomeen ja Keski-Suomeen.
  - Resurssiviisas ja vastuullinen maakunta:
Korkeakoulujen tutkimustietoa päätöksen teon ohjaksi.
Tiede kommunikoimaan arjen kanssa.
  - Varmat ja nopeat yhteydet:
Kun tieto liikkuu / ihmiset ei liiku koska ei ole tarvetta liikkua, tieto on saatavilla helposti.

- Puhdas luontoympäristö:
Luonto on arvo sinällään, ei vain käyttämisen ja kuluttamisen näkökulmasta.
Globaalius huomioiden – huolehditään myös naapureista ja jaetaan tietoa. Pois NIMBY meiningistä.
- Hyvinvointi työn ja teknologian murroksessa:
Etä- ja itsehoito on ok, mutta pakko päästä myös fyysisesti lääkäriin ilman 3kk jonoja.
Hyvä ja onnellinen elämä – työ sellaista ja sellaiseksi josta tulee hyvä mieli eikä pakko.
Ulkomailta muuttavien osaamisen hyödyntäminen.
- Päätöksenteko ja yhteiskehittäminen:
Läpinäkyvyys!!
Vastuullinen kansalaisuus on raskasta.
Asukkaiden kuuleminen ennen päätöksiä- esim. Puistokadun puiden kaataminen.
Eri menetelmiä asukkaiden kuulemiseen – tiedon liikkuminen.
- Yhteenkuuluvuus:
Tämä on todella tärkeä!
Vihapuheen poistaminen.
Puuttuminen rasismiin, myös rakenteelliseen.
Ihmisyys ensin!
Oikeistopopulismi pelottaa.
- Keski-Suomi on kuihtuva maakunta. Pirkanmaan suuntaan yhteistyö on välttämätöntä.
Hyvinvointialue tarvitsee vahvaa yhteistyötä Pirkanmaan kanssa.
- Näin aamulukemisella seuraavat huomiot: Liikaa ja liian monessa kohdassa. Minulle itselle jää melko epäselväksi se, että mikä on juuri Keski-Suomen vahvuus ja mitä erityisesti haluamme kehittää. Haluamme olla hiljainen ja luontoarvoiltaan poikkeuksellinen maakunta ja samaan aikaan biotalouden veturi..?
- Luonnoksessa voisi tuoda vahvasti esille koulutusviennin valtavan monialaisen potentiaalin.
- Koko maailma täytyy saada hiilineutraaliksi pikaisesti ja Keski-Suomi. Ilmastoasioita täytyy painottaa enemmän.
- Hyvä priorisointi, liian suureksi tai monipuoliseksi strategiaa ei kannata laajentaa.
- Mielestäni matkailun merkittävyyttä voisi korostaa paremmin. Matkailualueena kohteen kiinnostavuus on ollut merkittävää vuonna 2019 ja enteili upeaa kasvua tuleville vuosille ja korona-aika on kurittanut erityisen kovasti matkailuelinkeinoa, jonka yrittäjät aiempina vuosina tekivät merkittäviä investointeja. Nyt olen kuullut huolestuttavia uutisia sen osalta, että matkailua ei huomioida tarpeeksi mm. rahoituksessa.
- Valittujen kärkiteemojen väliselle vuoropuhelulle näkyvä rooli. Lokeroituminen on huono asia.
- Perusteltu rakenne, raikas sisältö!
- Tunnistetut vahvuudet on kirjattu strategiseksi kärjiksi, jokin tunnistamaton ja arvokas saattaa olla vielä piilossa.
- Raikas, selkeä ja tiivis tapa esittää strategia. Suunnitelmassa on otettu huomioon monipuolisesti eri elämäna alueita sekä trendien ja vaihtoehtojen tulevaisuuksien

haasteet. Linjaus nostaa esille välttämättömät toimenpiteet kaikissa ajatelluissa skenaarioissa on oikein kannatettava strategia.

- Luonnoksessa puhutaan osaamisesta ja koulutuksen monipuolistamisesta, mutta ei jätetä sitä vain toiselle asteelle ja korkea-asteelle: panostetaan myös lasten ja nuorten hyvinvointiin, osaamiseen ja osallistumiseen.
- Taiteen ja kulttuurin soveltaminen ja hyödyntäminen hyvinvoinnin, matkailun ja elinvoiman lisääjänä puuttuu. Taide- ja kulttuuriala on tulevaisuusorientoitunut toimiala, jonka mittava luovuusresurssi tulisi ottaa käyttöön laajemmin yhteiskunnan eri osa-alueilla. Taide- ja kulttuuripalvelut ovat tulevaisuuden kestävä kehityksen mukaisia aineettomia kulutuksen kohteita; luovan toimialan yritysmahdollisuuksia, oman osaamisen tuotteistamista ja markkinointia tulee tukea. Keski-Suomella ei ole varaa jättää pois painopisteistä isoa toimialaa, jolla on laajoja vaikutuksia talouteen, työllistymiseen, hyvinvointiin ja sivistykseen. Taiteen vapaa kenttä Jyväskylässä työllistää vuosittain vajaat 300 henkilöä, saavuttaa normaalina vuonna katsojia ja osallistujia 300 000, saa tukea valtiolta 1,20 miljoonaa ja kerää omarahoitusta 2,80 miljoonaa.
- Työvoiman saatavuus koko maakunnassa on turvattava. Rohkeampia tavoiteta työvoimapulan taklaamiseksi. Tarvitaanko teollisuuteen ja hoiva-alalle kohdennettua ulkomaista työvoimaa?
- Ajattelutapa on tätä päivää (esim. ei määrättömästi kasvua, vaan vastuullisuutta ja kestävyyttä). Todella paljon hyviä asioita nostettu, jäsentyy vielä lisää jatkossa. Tavoitteiksi on kirjattu pelkkiä kovia talouskasvuun liittyviä tavoitteita, vaikka strategia muuten lähtee ihmisistä. Onko jokin syy, miksi näin on? Eikö Keski-Suomessa tavoiteltavaa ja taloutta hyödyttävää ole esim. työntekijöiden hyvinvointi, hyvinvoivat yhteisöt. Nuorten hyvinvointi varmistaa tulevaa elinvoimaa ja työikäisten hyvinvointi työllisyysasteen nousua. Kun hyvinvointi lisääntyy eri-ikäisillä, sote-kulut pienenevät, maakuntaan saadaan lisää veronmaksajia ja resursseja pystytään käyttämään pahoinvoinnin poistamisen sijaan kehittämiseen.

Mikä on mielestäsi Keski-Suomen tulevaisuuden kannalta tärkein liiketoiminnan kasvun alue?

- Bio- ja kiertotalous 19/53
- Hyvinvointi ja liikunta 5/53
- Uudistuva teollisuus 11/53
- ? 14/53

Mikä puuttuu?

- Matkailu
- "Uudistuvaa teollisuutta" ei käsitteenä ole riittävästi avattu. Uskomatonta, miten selluteollisuus on brändätty biotaloudeksi. Kiinalainen raha, matalan jalostusasteen sellu ja suomeen pesiytynyt kansainvälinen kaivosteollisuus ovat tämän päivän kolonialismin muotoja, emmekä itse edes sitä huomaa.

Koulutus ja tiede pitäisi pitää myös päätavoitteissa. Emmekö itse näe tiedeyliopiston antamaa etulyöntiasemaa?

- Uudistuva teollisuus ei tarkoita oikeastaan mitään ja on varmasti jossain määrin päällekkäinen esim. bio- ja kiertotalouden kanssa. Digitalisaatio edellisen kauden tapaan olisi konkreettisempi nosto. Hyvinvointi ja liikunta on varmasti nouseva sektori eli hyvä että se on vahvasti nostettu. Voisiko toimialojen sijaan lähestyä asiaa toisin ja ottaa tavoitteiksi esim. 1) Vireä uuden yrittäjyyden maakunta 2) Elinikäisen oppimisen maakunta 3) Kansainvälisyyden edelläkävijämaakunta. Näiden kautta luodaan liiketoiminnalle kasvua jokaisella toimialalla
- Digitaalisen palveluekosysteemin ymmärrys. Milloin 5G lyö läpi ja miten, milloin digitaaliset palvelut ovat käyttäjälähtöisiä ja tärkeintä on digipalveluiden turvallisuus (case Vastaamo). Kestäviä järjestelmiä, päivitettäviä ohjelmia ja tietoturva, kun tuotantovälineet ovat etäohjattavia. Onko se sitten se kyberturvallisuus? Mutta ehkä läpileikkaavana, kaikki toimialat ja kasvun alueet kattavana.
- Matkailusta on mainittu strategiassa matkaketjut, nelostie, päärata ja lentoliikenne, Lakeland-matkailubrändi ja vedet vetovoimatekijänä. Vuonna 2019 Keski-Suomessa oli yli 50 hotellia, joissa oli lähes 10 000 vuodepaikkaa. Näissä oli yöpymisiä 1,1 miljoonaa. Ravintoloita ja kahviloita Keski-Suomessa on liki 400 ja lisäksi yhdeksän panimoa, tislamoita ja viinitilaa. Alueella on viisi golf-kenttää, yli 30 museota, kaksi UNESCO-kohdetta, neljä kansallispuistoa ja vuosittain 5000-6000 tapahtumaa. Keski-Suomen matkailun vahvuudet ja vetovoimatekijät perustuvat pitkälti luontoon, metsiin ja järviin ja alueen noin 36 000 lomamökkiä, 3700 järveä ja 4000 saarta luovat hyvät puitteet luontolomailusta nauttimiseen. Myös tapahtumat ja nähtävyydet kuten saunat ja saunamaakuntaviikko sekä Alvar Aalto ovat osa omaleimaista tarjontaamme. Näitä elementtejä hyödyntäen yritykset kehittävät luovasti uudenlaisia ympärivuotisia hyvinvointi- ja matkailupalveluita. Matkailun kerrannaisvaikutukset säteilevät mm. rakentamiseen, kiinteistöhuoltoon ja vähittäiskauppaan. Olisi toivottavaa, että matkailun palveluinfra otettaisiin huomioon strategiassa. Matkailukeskittymiä luomalla on mahdollista luoda uusia työpaikkoja ja nostaa työllisyysastetta myös Keski-Suomen pienissä kunnissa.
- Matkailun tulo- ja työllisyyselvityksen (2018) mukaan matkailijat toivat Keski-Suomeen maakunnan ulkopuolelta yli 331 milj. € matkailutuloa. Matkailun osuus Keski-Suomen BKT:sta on 2,3 %. Matkailun välitön työllistävä vaikutus on yli 1874 henkilötyövuotta, ja matkailuala tarjoaa työpaikkoja erityisesti nuorille ja naisille. Mikäli Lakeland-matkailubrändin lanseeraus maailmalle onnistuu, tulevaisuudessa matkailu voi työllistää myös maahanmuuttajia ja luoda kesätyöpaikkoja sekä kotimaisille että ulkomaisille opiskelijoille.
- Vastaa edelliseen tärkeimpään liiketoiminnan kasvun alueeseen bio vaikka asia ei niin yksiselitteinen olekaan. Biotalous on meille suuri mahdollisuus, mutta onko se kuitenkin tärkein liiketoiminnan kasvu tulevaisuuden kannalta, siitä en ole varma. Aivan yhtä lailla hyvinvointi ja uudistuva teollisuus ovat nousevia trendejä ja vahvoja toimialoja. Joten vaikea kysymys. Uskon kuitenkin yleisesti, että

keskisuomalaisella kiertotaloudella, puhtaudella, turvallisuudella ja luonnonkauneudella on tulevaisuudessa ottajansa, sillä ongelmat maailmalla pahenevat. "Lintukoto" on klisee, mutta se nousee arvoon arvaamattomaan vielä.

- Digitaidot ja nuorten potentiaalin hyödyntäminen. Eri alojen synergia ja yhteen hiileen puhaltamisen tahto tai tavoite.
- Kuten edellä kirjoitin, laittaisin Matkailun.
- Jo mainittu digi-infran laajentaminen ei näy siinä riittävästi. Näin korona-aikana nopeat yhteydet ja niiden saavutettavuus on korostunut. Keski-Suomesta on digi-aikana ollut yhtä pitkä matka esimerkiksi Brysseliin kuin Hampurista, mikäli vain nopeat yhteydet olisi saatavilla (myös taajaman ulkopuolella). Olisi eduksi, jos tämä digiläheisyys olisi ylläpidettävissä. Tästä syntyy pysyvä kilpailuetu Keski-Suomelle pitkällä aikavälillä, jonka voi ulottaa sektoririippumattomasti hyödyttään kaikkia.
- Matkailu
- EU:n digistrategian keskisiä politiikkoja ei ole huomioitu. Vrt komission esittämä EU:n digitaalinen kompassi - konkreettisina tavoitteina osaaminen, julkisten palvelujen digitalisointi, yritysten digitaalinen muutos, turvalliset ja kestävät digitaaliset infrastruktuurit. Onko keski-suomella varaa olla "ulkona" näistä?
- Bio- ja kiertotalouden viittaus ruskeaan kultaan on tuore. Sen voi liittää myös kokonaiskestävän maatalouden lähtökohdaksi, jossa resurssiviisaus on panosten ja tuotosten kiertoa siten, että vuotoja ei juurikaan synny. Esimerkkinä kasvukuntoinen maa, jossa ravinteet pysyvät tilan "sisällä ja tuottavat maksimaalisen sadon.
- Kestävä bio ja kiertotalous.
Tarkoitan, että biotalous voi olla myös kestävä ja se on hälyyttävää, että biotalouden nimissä tehdään huonojakin valintoja ja päätöksiä.
- Tuotteiden suunnittelu (ei vain jakaminen jne..) kiertotalouteen sopiviksi! Tärkein uusista toiminnoista
- Palvelut ja matkailu - muutkin ovat tärkeitä, MUTTA tietyt terminologiaan liittyvät oletukset estävät niiden muiden otsikoiden valinnan. Liiketoiminnan kasvun alueena en usko, että hyvinvointi ja liikunta yksin voi olla veturi, vaikka se muuten on tärkeää maakunnan houkuttelevuuden näkökulmasta (ja siten myös elinkeinojen näkökulmasta). Uudistuva teollisuuskin on tärkeä osa-alue, mutta siinä sanan teollisuus korvaisin elinkeinotoiminnalla eli teollisuus-termi supistaa näkökulmaa. Bio- ja kiertotalous-termin varjolla puhutaan aika kapeasta sektorista yleensä (metsäteollisuus, Äänekosken tehdas), vaikka nimenomaan kiertotalous ja biotalous laajasti ajateltuna on varmasti tulevaisuuden ala, johon kannattaa uskoa laittaa. Matkailu todennäköisesti lisääntyy tulevaisuudessa edelleen ja muutoinkin palveluiden tarjoaminen niin täällä asuville kuin täällä vieraileville on tärkeä kokonaisuus (tähän kyllä kytkeytyy varsin tiiviisti tuo hyvinvointi ja liikunta - aspekti).
- Digi- ja kyberturvallisuus

- Digitaalinen siirtymä, joka tulee vaikuttamaan lähes kaikkeen. Jos siinä ei olla mukana, pudotaan 'kärryiltä*.
- Yliopiston päätiheet pitäisi olla vahvasti mukana, kauppatiede ja osaamisen (opettajat) kehittäminen
- Luova toimiala: se on paljon muutakin kuin hyvinvointia. Strategiassa ei huomioida ollenkaan luovaa taloutta elinkeinopolitiikan näkökulmasta. Taide, kulttuuri ja luova ala elinkeinopolitiikan ja vetovoimaisuuden näkökulmasta. Alusta ja potentiaalia kehittämiselle on olemassa: Kulttuuri- ja joukkoviestinnän (Tilastokeskuksen toimialaluokitus, vuosi 2018) työpaikkoja on eniten Pohjois-Pohjanmaalla 704, mutta toisena tulee Keski-Suomi 632, kolmantena tulee Pohjanmaa 421. Henkilöstöä Keski-Suomessa on 1337, liikevaihto on yli 233 miljoonaa ja liikevaihto/hlö n. 175 000 euroa. Liikevaihtoa merkittävämpi asia ovat luovan alan kerrannaisvaikutukset alueen vetovoimaisuuteen.
- Kulttuuri
- Innovatiivinen osaaminen
- Ehdotan neljänneksi: Osaamisen uudistaminen ja digitalisaatio tai Osaaminen ja digitalisaatio.
Osaaminen on yksi Keski-Suomen vahvoja profiileja ja brändejä. Täällä on mm. Jyväskylän yliopiston, JAMKin ja Gradian vahvat oppilaitokset, jotka tekevät merkittävää yhteistyötä ja tukevat kumppaneiden kanssa työelämän osaamisen jatkuvaa uudistumista kansallisesti ja kansainvälisesti. Täällä on korkeatasoinen, ns. osaamisen ekosysteemi. Maakunnan älykäs erikoistuminen eri toimialoilla ja esim. koulutuksen ja osaamisen viennissä (Educluster, JAMK) mahdollistaa osaamisperustaisen liiketoiminnan kehittämisen ja kasvun pandemian jälkeen yhdessä yritysten kanssa. Lisäksi Kansallinen Digivisio 2030 osana hallitusohjelmaa, kehittää korkeakoulujen ja yliopistojen toimintaa uudistamalla suomalaista korkeakoulutusta digitalisaation avulla ja tavoitteena on tehdä Suomesta joustavan oppimisen mallimaa. Kehittämiskohteina ovat ammattilaisille ja oppijoille suunnatut digitaaliset palvelualueet ja dataohjaus sekä digiohjaus ja verkkopohjainen koulutustarjonta.
- Digi ja koulutus, erityisesti niiden vienti
- Varmasti kaikenlaista potentiaalista voisi keksiä, mutta mielestäni kärkiä ei kannata olla kolmea enempää. Valitut kärjet ovat hyvät ja pohjautuvat vahvaan perusosaamiseen/pohjaan
- Matkailu
- Osaamistalous, esim. koulutusvientä. Koronan buustaama digitalisaatio ja etäopiskelu mahdollistaa toiminta-alueen laajentamisen sekä kotimaassa että kv-markkinoilla. Eri kouluasteiden strateginen yhteistyö on alueellamme (Jyväskylässä) ainutlaatuista (toinen aste, alempi ja ylempi korkeakoulutus).
- Osaamisen innovaatiot luovat perustan edellä mainituille liiketoiminnan kasvun alueille. Tämä puuttuu kokonaan.

- Kaikki koulutukseen liittyvä liiketoiminta, koulutusvienti.
-> "Koulutusviennin tiekartan mukaan ohjelman pidemmän aikavälin tavoitteena on kasvattaa koulutusviennin arvoa Suomen taloudessa 1 miljardiin euroon".
- Matkailu (laajassa merkityksessään). Myös aidosti maakunnallinen toimiala. Matkailussa tavoitteena nousta 2030 mennessä maailman tunnetuimmaksi ja vetovoimaisimmaksi järvialueeksi maailmassa. Matkailulla merkittäviä kerrannaisvaikutuksia muihin toimialoihin.
- Kysymysmerkki on välttämätön: se sisältää ajatuksen varautumisesta yllättäen avautuviin mahdollisuuksiin, ketterän muuntautumisen.
- En ehkä ajattele niin, että jokin puuttuu, mutta neljäs kasvun "alue" voisi olla "YRITTÄMINEN KUNNIAAN". Sanapari ei vastaa olemukseltaan muita kasvun kärkiä. Se tulisi muotoilla paremmin, mutta ajatus siitä, että Keski-Suomen maakunnassa arvostetaan yrittämistä ja yrittäjyyttä suuresti erityisesti sen vuoksi, että sen työllistymisen vaikutukset ovat suuret ja potentiaali uusiin mahdollisuuksiin kasvaa rohekean yrittämisen kautta. Toisaalta yrittämisen tukemisella on positiivinen vaikutus muihin kasvun kärkiin. Yrittämisen vahvalla tukemisella ja siihen kannustamisella saadaan maakunnan henkinen pääoma laajaan käyttöön. Uskon, että se voi olla jossakin määrin myös maakuntatasolla erottuva tekijä varsinkin, jos yrittämisen arvostaminen ulottuu aktiivisesti pienestä suureen saakka.
- Matkailu
- Elämys- ja kokemustalous
- Kestävä matkailu. Matkailun kehittäminen ja panostaminen tukee paitsi matkailusektoria, myös vaikuttaa voimakkaasti paikallistalouksiin ja tukee palvelun ja kaupan kehittymistä.
- Vaikea laittaa järjestykseen. Ainakin hyvinvointi ja liikunta on varmasti teema, jossa kysyntä lisääntyy paljon erityisesti, kun Keski-Suomessa on paljon alan kansainvälistäkin huippuosaamista.
Lisäksi Osaaminen ja koulutus.
- Osaamisen lisääminen, ylläpito ja päivittäminen (yritykset, oppilaitokset/opiskelijat, asukkaat/kuntalaiset).

Kasvun maaperä (sivu 8). Arvioi painopisteen sisältöjä.

- Onnistuu jos oikein toimitaan
- Kohdan "Tuomme mielen hyvinvoinnin aluekehittämisen teemaksi" alakohtaan lisäksi liikunnan:
- "Tuemme hyvinvointia tekemällä luonto-, liikunta- ja kulttuurivaikutukset näkyviksi".
- Elinikäinen oppiminen sivuuttaa yliopiston roolin. Vai tieteen tarve tyydytetty, kun muutama maisteri saa diplomi-insinöörin nimikkeen ja keskisuomalainen

alemmuuskompleksi päättyy.

:-D

- Itsestäänselvät tavoitteet tulisi karsia ja ottaa konkreettisia asioita seurantaan: esim. liikevaihdon ja kannattavuuden kasvattaminen on esimerkki itsestäänselvästä ja toisaalta TKI-panostusten nostaminen sellainen mittari jota tulisi todella tarkasti koko ajan seurata ja edistää

1) Vireä uuden yrittäjyyden maakunta 2) Elinikäisen oppimisen maakunta 3) Kansainvälisyyden edelläkävijämaakunta. Näiden kautta luodaan liiketoiminnalle kasvua jokaisella toimialalla

- Kestävän kehityksen tavoitteiden huomioiminen selkeämmin (Agenda 2030). Kestävyys sanana on vain monimerkityksellinen sana. Meidän pitäisi oppia aiemmista vastoinkäymisistä, nyt on vallalla, että mahdollisimman pienin muutoksin pitäydytään vanhassa. Keskittyä enemmän välttämään asioita, jotka eivät toimi tai ovat haitallisia ja kasvu ei ole kiinni yhdestä asiasta (metsäteollisuus).
- Sisällöt ovat erinomaisia. Kuitenkin tuottavuuden kasvu on tähän asti yleensä aiheuttanut työpaikkojen vähenemistä. Elinikäisellä oppimisella voidaan ehkä luoda uusia työmahdollisuuksia ikääntyville samoin kuin yrittäjyyteen kannustamisella. Ehkä olisi kuitenkin hyvä kehittää myös palvelusektoria, johon nuorten, ikääntyneiden ja ulkomaalaistaustaisten olisi helpompi työllistyä.
- Hyvä ja kokonaisvaltainen paketti minun mielestäni. Jos koko paketti saadaan toimenpiteineen onnistumaan, niin varmasti tavoitteita saavutetaan.
- Osaamistason ja työllisyysasteen nostotavoitteet ovat hyviä, mutta miten ne näkyvät käytännössä tai miten niihin pystytään Keski-Suomen alueella vaikuttaa tai tarttua? Tarvitaan riittävästi resursseja ja tukea paikallistasolle, jossa näihin asioihin voidaan vaikuttaa. Kyseessä on kuitenkin ihmisten kiinnostus omasta tulevaisuudesta ja sen eteen vaivan näkemisestä. Harrastus- ja elävöittämiset sekä resurssit niihin voisi tukea kokonaisvaltaista hyvinvointia sekä kehittymishalukkuutta. Systemi, jossa te-toimistolla on tiedot työnhakijoista, muttei paikallistuntemusta ja toiminta on kasvotonta asiakkaan suuntaan, ei edistä työllisyysasteen nostoa.
- TKI panostus on tärkeä. Robotiikkaa ei tule tukea robotiikan vuoksi vaan monipuolisten hyötyjen. Työllisyysasteesta puhuttaessa puuttuu kansainväliset korkeakouluopiskelijat - he ovat ryhmä joka jää pääosin hyödyntämättä, vaikka ovat lähtökohtaisesti kiinnostuneita Suomesta ja Keski-Suomesta ja järjestelmämme mukaan koulutettuja. Hukattu resurssi joka auttaisi kansainvälistymistäkin monella tapaa. Miten maakunnassa rohkaistaisiin yrityksiä ja julkisia tahoja anonyymiin rekrytointiin? Vähentäisikö se ikä-, syntymätausta- ja sukupuolisyrintää rekrytoinneissa?
- Vastuullisuutta korostaisin enemmän ja tarvittaessa sitä myös aukkaisisin ymmärrettävään muotoon.

- Suomi ja Keski-Suomi ikääntyy ennen muuta Eurooppaa. Tästä syntyy aivan uudenlainen tarvekenttä joka ei näy tavoitteissa. Lisäksi ikääntyneiden osaamisen hyödyntäminen tarjoaa mahdollisuuksia, jopa perinteisen työnteon muotojen yli.
- Ei tuulivoimateollisuusalueita pilaamaan hiljaisuutta, maisemia, elinkeinoja ja matkailua puhumattakaan nykyisten kuntalaisten ja mökkiläisten omaisuutta.
- Osaaminen sen ylläpitäminen ja päivitys ovat tärkeitä. Keski-Suomi jäänyt jalkoihin. Ei ole niin vetovoimainen kuin esim. Tampereen seutu. Kasvu tuo kasvua.
- Työtä ja yrittäjyyttä tulee tukea. Tarpeetonta on keskittyä ympäristönsuojelamiseen ihmisen hyvinvoinnin sijaan.
- Mielestäni kansainvälistymistä, synergistä kansainvälistä tukeva toimintaympäristö on tärkeä lisäys joka tähän tai sivulle 10. Kasvua voidaan edistää löytämällä kysynnän kiintopisteitä EU:sta ja EU:n ulkopuolella Suomen lisäksi.
- Uusiutuminen ja osaaminen ovat keskeisessä roolissa.
- Näen hyvinvoinnin kokonaisvaltaisena ja yhteisenä tekemisenä. Työnantajalla on vastuunsa, mutta myös työntekijöillä yrittäjillä jne. Työelämän joustavuus ja mahdollistavuus tuo ja luo hyvinvointia.
- Se on aika hyvä kunhan ei ole sananhelinää.
Terveystieteissä väkeä on saatava lisää, että ihmiset jaksaa tehdä työtä, ja sote-alan on siirryttävä tälle vuosituhannelle, eikä pinnisteltävä vanhoissa huonoissa käytänteissään. Luonto mukaan tuomaan ihmisille sote-palveluihin tätä päivää. Alan pölylyytys tähän päivään,!
- Lisäämme kokonaan uusia koulutusaloja vastaamaan kysyntää?
- Kokonaisuutena onnistunut.
Pisti silmään viimeinen: Tuemme hyvinvointia tekemällä luonto- ja kulttuurivaikutukset näkyviksi
- vaikutusten näkyväksi tekeminen ei lienet riitä, vaan luonto- ja kulttuuriympäristön turvaaminen ja kehittäminen eli aktiivinen edistävä ote aiheeseen olisi tarpeen.
- Euroopan innovaatiotutkimuksen mukaan vain noin 4 % innovaatioista perustuu yliopistolliseen tutkimukseen. Toisen asteen ammatillisen koulutuksen rooli jatkuvan oppimisen, kehittämisen ja innovaatioiden syntymisen ja jalkauttamisen toteuttamisessa pitäisi näkyä strategiassa selvästi vahvemmin. Tutkimus osoittaa, että innovaatioiden lähteinä merkittävimpiä ovat asiakaskontaktit, yritysverkostot jne. Näistä sukeutuu 96 % innovaatioista. Mikäli siis tiede on lähtökohtana vain murto-osassa tehtyjä innovaatioita, on syytä perusteellisesti pohtia innovaatioiden syntymekanismeja ja niiden edistämässä tarvittavia menetelmiä. Innovaatiot syntyvät yleisimmin varsin käytäntölähtöisesti ja niiden syntyprosessit ovat kaukana tieteen ehdoilla tuotettavien innovaatioiden syntyprosessista.
- Työllisyys tarvitsee avarakatseisempia ratkaisuja
- Kasvun maaperästä puuttuvat verkostot ja yhteiskehittäminen. Keski-suomalaiset toimijat ovat usein kovin yksin ja yhteisten verkostojen kautta toimintaa voidaan laajentaa ja saavuttaa uusia asiakkaita.

- Mielen hyvinvointi aluekehittämisen teemaksi on hyvä linjaus, mutta pelkkien kulttuurivaikutusten esiintuominen ei vielä auta panostamaan siihen, että niitä syntyy lisää. Luoviin aloihin ja kulttuuriin pitää satsata myös taloudellisesti, jotta ne voivat nousta isommin tuottamaan hyvinvointia!
- Olemme vahva koulutusmaakunta. Voisimme edelleen vahvistaa sitä. Meillä on kykyä yhteistyöhön ja meidän tulee hyödyntää sitä kasvun synnyttämiseen.
- Muutamia näkemyksiä:
  - Muuttaisin seuraavan luonnoksessa s.8 olevan alkuperäisen tekstin
"Tuomme mielen hyvinvoinnin aluekehittämisen teemaksi
- Kannustamme työnantajia panostamaan työhyvinvointiin
- Huolehdimme, että nuorilla on matalan kynnyksen hyvinvointipalveluja
- Tuemme hyvinvointia tekemällä luonto- ja kulttuurivaikutukset näkyviksi"
  - Muokattu teksti:
Tuomme mielen hyvinvoinnin ja luonnon hyvinvointivaikutukset aluekehittämisen teemaksi
- Kannustamme työnantajia panostamaan työhyvinvointiin
- Huolehdimme, että nuorilla on matalan kynnyksen hyvinvointipalveluja
- Tuemme hyvinvointia tekemällä luonto- ja kulttuurivaikutukset näkyviksi
- Kannustamme luonnossa toimimiseen ja liikkumiseen, ja tavoitteena on tukea keskisuomalaisten terveyttä, hyvinvointia ja sosiaalisuutta
- Koulutus vahvemmin esille.
- Puuttuu ymmärrys siitä, että alueen pk-sektori tarvitsee käytännönläheistä uudistumista. Se ei näy tki-panostusten kasvumittarissa, mutta on välttämätön edellytys alueen elinvoiman ylläpitämiseksi. Valtaosa maakunnan työväestöstä toimii tuotannollisissa tehtävissä, joten enemmän tulisi panostaa ammatillisen osaamisen laadun nostamiseen
- Hyvinvointiosiossa voisi myös huomioida hyvinvointimatkailun, joka on nouseva trendi maailmalla. Keski-Suomi on maailman Saunamaakunta.
- Rakennamme vahvemman tien osaamisesta ja innovaatioista kaupallisiksi tuotteiksi > tähän vielä lisäys, että työvoima on niin osaavaa, että innovaatiot otetaan tehokkaasti käyttöön myös suorittavassa työssä. Tavoitteena työn tuottavuuden lisääminen.
- Osiosta puuttuvat seuraavat näkökulmat:
  - hyödynnämme ihmisten osaamista kaikilla tasoilla ja tunnistamme koulutuksen ulkopuolella hankitun osaamisen,
  - kannustamme työllisyyspalveluita kehittämään yhteistyötään muiden jatkuvan oppimisen toimijoiden kanssa jatkuvan oppimisen palveluiden käytön lisäämiseksi ja
  - työllisyysasteen nostaminen edellyttää osaamistason nostamista erityisesti siellä, missä formaalia osaamista on vähän.
Kun nämä huomioidaan, osaamisen ja työllisyyden väliset vaikutussuhteet tulevat paremmin näkyväksi.

- Mukana on useita tavoitteita, joiden onnistumista voidaan mitata selkeillä mittareilla esim. työllisyysasteen nousu. Kannattaa miettiä, jättääkö heikommin mitattavat tekijät pois tai muokkaako ne mitattavaan muotoon.
- Tuomme mielen hyvinvoinnin ja KOULUTUKSEN aluekehittämisen teemaksi
- Ilmastomuutos enemmän näkyviin tähän osioon.
- Kasvun maaperään olisi hyvä saada kestävän kasvun näkökulma mukaan (läpileikkaavuus).
- Puuttuu: kansainvälistymisen merkitys ja sen toimialakohtaisen kehittämisen mahdollisuudet. Elinvoimaan valtavan iso merkitys.
- Voisiko nuorten nopean työllistymisen ja ikääntyvien työuran pidentämisen muotoilla niin, ettei tavoitteiden välille synny näennäistä ristiriitaa?
- Strategisella tasolla "Kasvun maaperän" asiat ovat osuvia. Ehkä nuorten osallistamista ja muutoinkin huomioon ottamista voisi korostaa lisää. Luonto- ja kuttuurivaikutusten osalta voisi ehkä kuvata niiden suuren liiketoimintamahdollisuuden. Luontomatkailu on kuitenkin vielä hyödyntämätön potentiaali.
- Onnistumme, jos onnistumme työllisyysasteen nostossa. Työssäkäyvät ihmiset ovat talouden ja hyvinvoinnin lähteet.
- Hyvä valinta korostaa Mielen hyvinvointia alueellisena strategiana. Tätä voisi vielä haastaa terävämmäksi korostamalla nuorten palvelujen kohdalla matalan kynnyksen lisäksi, riittävyttä ja oikea-aikaisuutta. Tämä tarkennus tekisi poikkeuksen kaikkien lupaamaan "mantraan" matalan kynnyksen palvelut. Ongelmana ja resurssivuodon aiheuttajana on, ettei panosteta varhaisiin palveluihin. Esim. kun oppimisvaikeutta tm.nepsy ongelmaa ei tunnisteta silloin kun se on helpointa noin 7 vuotiaana, tuloksena on liian usein koulukiusattu, huonosti menestyvä, opinnot keskeyttävä NEET nuori. Ajoissa saatu apu olisi ollut yhteiskunnalle halvempiaa ja inhimillisesti vapauttavaa ja tämäkin nuori olisi ammattiin valmistuneena tuiki tärkeää työvoimaa. NEET-nuori maksaa yhteiskunnalle 18 000 e/nuori.
Työllisyysasteen nousun toimenpiteenä MYÖS nuorten työllisyysasteen nosto tukemalla oikea-aikaisesti, ettei palvelujen puutteen vuoksi viedä nuorta turhaan työkyvyttömyys eläkkeelle. 5% Suomessa vuosittain työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvistä alle 35-vuotiaista on lähes 90. Ja näillä 77%:lla syynä mielenterveys tai käyttäytymisen häiriöt. Jotain voisi tehdä ennalta.
- Nostamme keskisuomalaisten osaamistasoa -osio on hyvin kirjoitettu. Jatkuva oppiminen iästä ja taustasta välittämättä on tärkeää. Otetaan myös lapset ja nuoret tähän mukaan: osaaminen ja ajatukset esille.
Mielen hyvinvointiin mukaan myös perhe- ja nuorisoneuvolat ja vanhuspalvelut
- Tulevaisuusorientoitunut luova ala on voimavara, jolla on mahdollisuuksia vahvistaa keskisuomalaista osaamistasoa uudenlaisen ajattelun ja innovatiivisten ratkaisujen kautta. Laajojen eri ikä- ja kohderyhmiä koskettavien hyvinvointivaikutusten lisäksi avainasemassa ovat lapset ja nuoret. Taiteen ja kulttuurin supervoima on tarjota lapsille ja kasvattajille työkaluja, mitkä auttavat ja

opettavat vahvistamaan empatiataitoja, sosiaalista älykkyyttä, luovuutta, laajaa ymmärrystä ja ajattelua.

- Elämys- ja kokemustalouden myötä elämysteollisuuden eri toimintamuodot lisääntyvät, mikä antaa mahdollisuuksia uudenlaiseen taloudelliseen kasvuun. Asukkaiden näkökulmasta Keski-Suomen elinvoima ja pitoivoima nojaavat yleiseen viihtyvyyteen, elämyksiin ja palveluihin.
- Taiteen ja kulttuurin maakunnallinen tasavertaisuus tulee olla taattu myös haja-asutusalueilla. Taiteen- ja kulttuurintekijät ovat pandemian aikana kehittäneet useita palveluiden parempaan saatavuuteen liittyviä menetelmiä, joita tulee jatkossa hyödyntää ja kehittää.
- Kansallinen ja kansainvälinen ulottuvuus on aina läsnä taiteen ja kulttuurin parissa mm. vierailujen, kiertueiden, hankkeiden ja eri yhteistyömuotojen kautta.
- "Motivoitunut, osaava työvoima". Työvoimapulan myöntäminen. Nuoret ikäluokat eivät realistisesti riitä kattamaan työvoimavajetta teollisuudessa. Tarvitaan aikuisia alanvaihtajia ja uudelleen koulutusta. LISÄkoulutus tai täydennyskoulutus tai korkeakoulutus ei riitä, vaan tarvitaan suorittavaan portaaseenkin tekijöitä.
- Tällä sivulla hyvinvointi mukana suoraan, mikä erittäin hyvä. Joskin tässäkin puhutaan palveluista, missä juurisyyt? Voidaanko matalan kynnyksen palveluilla paikantaa juurisyyt ja tuottaa ne entistäkin ennaltaehkäisevämmäksi politiikaksi? Miten?
  - Mukaan: tarjoamme monipuolisia tapoja kerryttää osaamista ja työelämävalmiuksia yksilön tarpeet huomioiden (oppilaitokset, oppisopimus, työpajat, nonformaali oppiminen jne.): lisäämme yhteistyötä koulujen ja oppilaitosten sekä ympäristön välillä.
  - Mielenterveyden huomioiminen hyvä asia. Mukana olisi syytä olla myös se, että myös työelämän ulkopuolella olevien mielenterveyttä voidaan parantaa (-> mm. työelämään kiinni helpommin). Luonto- ja kulttuurivaikutukset näkyväksi, samoin myös liikunnan ja yhteisöllisyyden vaikutukset näkyväksi
  - Kohta "Hyödynnämme digitalisaatiota oppimisessa ja koulutuksessa" on tällaisenaan hiukan vaarallinen strategian toimeenpanovaiheessa: kun pöhinä lähtee päälle ja lähdetään tekemään digiä ja modernia, unohdetaan, ettei digi ole itse tarkoitus vaan oppiminen. Diginatiivius on harha ja "elinikäiset oppijat" saattavat olla vielä heikommassa asemassa. On siis hyvä, että digitalisaatiota hyödynnetään mutta täytyy huolehtia, että kaikki ovat mukana ja varmistaa, että yhteisö ja ihmiset kohtaavat ja oppivat toisiltaan myös tosielämässä. Vaihtoehtoinen muotoilu: "Tuomme digitalisaation mahdollisuudet mukaan oppimiseen ja koulutukseen sekä varmistamme, että kaikki pysyvät kehityksessä mukana." Tärkeää onkin huolehtia siitä, etteivät koululaiset ja opiskelijat jää digitalisaatio-ajatuksen varjolla yksin opinnoissaan. Digtaitojen oppiminen on tärkeää ja digitaalisuus mahdollistaa monimuotoiset opiskelutavat sekä monipaikkaisuuden. Kuitenkin korona on opettanut, että täysin etäyhteyksiin perustuva oppiminen ei sovi kaikille - osalla oppilaista

oppiminen jäi etäaikana heikoksi. Lisäksi täysin etänä opiskelu vähentää yhteisöllisyyden kokemuksia ja sitä kautta sosiaalista hyvinvointia. Tämä vaikutus on merkittävä niin alakoulussa, toisella asteella kuin korkeakouluissakin.

Se, joka on keskellä (sivu 9). Arvioi painopisteen sisältöjä.

- Sopsisiko tähän myös "Olemme keskeisellä paikalla tapahtumien järjestänä Suomessa"
- lyhyet välimatkat kaikkialta Suomesta
- Sydän jota rakastan ja Se joka on keskellä tuntuvat teennäisiltä. Kasvun maaperä ja Kestävän maailman kasvattaja parempia
- Ingressissä on paljon kielikuvia lintukodosta ja luonnosta. Me emme arvosta monipuolista luontoamme riittävästi. Monimuotoinen luontomme voisi olla se vetovoimatekijä, minkä vuoksi kansainväliset asiantuntijat valitsevat kodikseen Keski-Suomen. Virkistykseen nostaisin muutkin reittimme ja Jämsä- JKL- Laukaa maakuntaura olisi kunnostettava. Liikennetkaisu pohjautuvat vanhaan logiikkaan: maantiet, rautatiet ja lentokentät. Mitä asioita, tavaroita ym. liikkuu ja miksi? Voisiko raaka-aineiden jalostusastetta nostaa meillä? Muuttiko korona maailmankauppaa verkkoon?
- Kuuluuko Keski-Suomen strategiaan tavoitteisiin lentoliikenteen kehittäminen? Onko elinkeinolle tärkeää, että alueelle on myös siviililentoja?
- Jos nämä toimenpiteet saadaan jalkautettua ja toteutettua koko maakuntaa ajatellen, niin erittäin hyvä. Keski-Suomi on lintukoto. Se on meidän vahvuus. Jyväskylä on keskipiste ja suurin kaupunki, mutta sen ympärillä oleva maaseutu on aivan yhtä tärkeä kokonaisuuden kannalta. Laajakaista, tieverkosto, koko maakunnan saavutettavuus on oleellinen kysymys kaikkien toimenpiteiden osalta. Maakuntana emme ole vastakkainasettelussa Jyväskylä vastaan muu maakunta, vaan strategian toimenpiteet ja tavoitteet huomioiden, meillä jokaisella on maakunnassa oma vastuumme strategian tavoitteiden saavuttamisessa ja pikemminkin täydennämme tavoitteiden osalta toisiamme kuin olisimme vastakkain- tai kilpailuasetelmassa. Keski-Suomen menestyminen ja näkyminen positiivisesti maailmalla ja valtakunnassa on meidän kaikkien etu ja siihen meidän tulisi pyrkiä kaikessa toiminnassamme omissa elinympäristöissämme.
- Lyhyet välimatkat eivät toteudu pohjoisessa Keski-Suomessa ja julkinen liikenne on olematonta. Voisiko kimppa-autoja laina kirjastokortilla pienillä paikkakunnilla?
- Kaikki tärkeitä teemoja! Oikein hyvä koonti
- Mielestäni hyviä pointteja.
- Monikulttuurisuus -termillä tarkoitettaneen enemmän monietnistä, joten sen voisi täsmentää. Monikulttuurisuus tarkoittaa myös monta kilpailevaa lainsäädäntöä maassa, joka ei ole pitkällä aikavälillä kestävä ja destabiloi. Digitaalisuuden

valtavyölyt -näkyvä voisi toimia osana infrarakentamisen tavoitteita laajemmin. Se vie Keski-Suomen joka puolelle yhtä kattavasti.

- Turvallisuudenkin on mielestäni oltava keskeinen osa digitaalista saavutettavuutta.
- Lintukoto kyllä olemme, toivottavasti ei jäädä siihen, olemme jo nyt tarpeeksi pieni, suunnan pitää olla kasvun suuntaan että nämä tavoitteet toteutuvat.
- Laajakaista tai digitaalinen osallistumisen väylä on ehdoton, sen saatavuuskysymys on myös hinnan ja tasa-arvoisuuden asia. Tieverkkomme on edelleen yritystoiminnan ja saavutettavuuden runko, pölliltä tehtaalte jne. Saavutettavuuteen kuuluu vaihtoehdot matkustamiseen. Saavutettavuus on vetovoimatekijä. Monipaikkaisuus on mahdollisuus, jota teksti ei suoranaisesti tunnista. Saavutettavuus on monipaikkaisuudelle välttämätöntä ja sen hinta ei voi saada muodostua esteeksi. Monipuolinen yrittäjyys kokoon ja toimialaan nähden on vahvistamassa työmahdollisuuksia koko perheelle.
- Lentoliikenne mietityttää. On kestävämpiä palata vanhaan ja varsinkin lisätä lentoliikennettä ellei tapahdu muutosta ekologisempaan lentämiseen. Hox hox! Ilmasto!!! Virkistysalueilla hyvien reitistöjen kulttuuri on tärkeää, että mahdollistuu luonnon säilyminen luontomatkailun lisääntyessä. Luontokoulutus nuorille kannattavaksi ja tavoiteltavaksi ammatiksi. Arvostuksen lisääminen.
- Lisäämme työperäistä maahanmuuttoa - voisiko lähtömaissa myönnettyjä tutkintoja ja koulutusta hyödyntää suoraan paremmin täällä, välittömään työllistymiseen? Tässä korostetaan suomessa opiskelua ja suoritettuja opintoja?
- Enpä usko, että täällä saadaan olla lintukodossa - jos maailma muuttuu ja vaikutukset ulottuu Suomeen yleensä, niin kyllä se sitten meillekin heijastuu (ilmastonmuutos, luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen, mahdollinen voimakas maahanmuutto tms järjestyvät skenaariot). Mitä monipaikkaisuuden mahdollistaminen oikein käytännössä tarkoittaa? Sitä kaikki nyt (aika kevyesti) hokee, mutta oikeasti? Aiheuttaako kritiikittömän monipaikkaisuuden edistäminen jotain ongelmia tulevaisuudessa esim. palveluiden saatavuuden kannalta? --> kuntatalouden kannalta? Digitaalisuus, liikenteen vihreä siirtymä ja monikulttuurisuus tärkeitä ja olennaisia!
- Tähän voisi yhdistää sydän, jota rakastan kohdan ensimmäisen kohdan kokonaan. Sellainen kartta, jossa keski-suomi on maailman napa olisi avartava grafiikka tähän.
- Kulttuuri näkyy hyvin konservatiivisessa, passiivisessa roolissa strategiassa: Ei hyvinvointi, luonto eikä kulttuuri tarvitse tukea näkyvyyteen. Ne tarvitsevat aktiivista tekemistä. Niitä pitää HYÖDYNTÄÄ, RAKENTAA JA LISÄTÄ: Ei missään nimessä "Tuemme hyvinvointia tekemällä luonto- ja kulttuurivaikutukset näkyviksi" Tämä on täysin yhdentekevä ilmaisu. Nämä alat tarvitsevat strategiassa vastaavan roolin kuin
  - Hyödynnämme teknologiaosaamista, digitaalisuutta, robotteja ja materiaaliteknologiaa tuottavuuden nostamiseksi

- Lisäämme tutkimustoimintaa ja TKI-työpaikkojen määrää niin, että maakunnan tutkimus- ja kehittämismenot nousevat neljään prosenttiin BKT:stavuoteen 2030 mennessä
- Rakennamme vahvemman tien osaamisesta ja innovaatioista kaupallisiksi tuotteiksi
- Kannustamme yritysten sijoittumista ja investointeja Keski-Suomeen.

Ehdotuksemme on:

RAKENNAMME JA LISÄÄMME KULTTUURI – JA LUONTOPALVELUITA KAUPALLISIKSI TUOTTEIKSI JA SAAVUTETTAVIKSI PALVELUIKSI.

- Olisi erittäin toivottavaa, että strategiaa laadittaessa huomioitaisiin myös luovan toimialan kohdalla strategian lause (s.9):
Meillä on nöyryyttä puhkoa myös omat kuplamme ja tarttua toimeen: emme tyydy katselemaan.
- Monikulttuurisuus on myös vanhahtava termi. Viimeiset vuodet olemme puhuneet kulttuurisesta moninaisuudesta.
- Vetovoimatekijänä taide ja kulttuuri on vertaansa vailla ja se lisää viihtyvyyttä. Sen voisi lisätä asumisen ja lyhyiden välimatkojen rinnalle.
- Pieni muokausehdotus alla olevaan alkuperäiseen tekstiin.

Huolehdimme monipaikkaisen työn ja opiskelun mahdollisuuksista

- Sijainti keskellä Suomea, helposti saavutettava työmarkkina

- Vetovoimatekijöinä edullinen asuminen ja lyhyet välimatkat

- Koulutus- ja työmahdollisuudet koko perheelle

- Tuemme uutta tulevaisuuden työntekemisen tapaa, ns. hybridimallia (etänä ja läsnä) ja vahvistamme etätöskentelyn yhteisöllisyyttä ja vuorovaikutusta. (tämä viimeinen lause on uusi lisäys tähän tekstiin)

- Junayhteydet nopeammaksi Helsinkiin, Heinolasta-Ouluun tie nelikaistaiseksi ja Tampere-Jyväskylä nelikaistaiseksi.
- Edistämme monipuolisilla toimilla meillä kk-opiskelijoina olevien jäämistä alueelle työperäisen maahanmuuton lisänä.
- Maahanmuuttajien osaamisen tunnistaminen osana kotoutumisvaihetta nopeuttaa sijoittumista työelämään ja niille aloille, joihin heidän koulutuksensa ja osaamisensa antaisi edellytyksiä.
- Ysitien merkitystä nostettava. Väylä Pirkanmaalle tulee olla kunnossa.
- Kuinka esim. aluekehittämisen painopisteet kuvastuvat näissä kehitysalueissa?
Olisiko painopisteet oltava yleisesti ottaen läpileikkaava tekijä?
- Monipaikkaisuus on tulevaisuutta. Laajakaista koko Keski-Suomeen ja sillä saadaan harvaan asutuille alueille asukkaita. Kuntien määrä tulee vähenemään ja palvelut niistä kaikkoavat, jos ei saada asukkaita ja erityisesti lapsiperheitä tänne. Julkinen liikenne kuntoon myös syrjäseuduille.

- Tärkeinä näkökulmia. Saavutettavuuden varmistaminen (digitaalinen että fyysinen) nousee merkittävään rooli maakunnan menestystekijänä.
- Saavutettavuudessa on kyse myös saatavuudesta. Tässä yhteydessä tulisi huomioida ns. yhteyksien (digitaalisen ja fyysisen) lisäksi myös alueen saatavuusnäkökulma (esim. ostettavuus). Elinvoiman kehittymisen ja myös kestäväen kehityksen kannalta tärkeät digitaaliset ulottuvuudet esim. digitaalisten alustojen, jakelukanavien ja virtuaalitodellisuuden mahdollisuuksien näkökulmasta.
Myös inklusiivisuus saavutettavuuden yhteydessä näkökulma, joka tulevaisuudessa erottaa alueita toisistaan.
- Voisiko otsikoiden alla olevat kohdat muotoilla aktiivisiksi, kokonaisiksi lauseiksi. Nyt muotoilu on epäyhteinäistä. Asiat ovat kohdallaan!
- Saavutettavuus ja siihen investoiminen on tulevaisuuttamme. Infran rakentaminen tuo työtä lähivuosiin.
- Hyviä painopisteitä. Esitettyjen lisäksi toivoisin myös näkökulmaa, että hyvät digitaaliset yhteydet mahdollistavat myös työvoiman rekrytoinnin maakunnan ulkopuolelta tehtäviin, jotka voidaan tehdä pääosin etänä. Näinkin voidaan vastata yritysten rekry ongelmiin. Asiantuntijoita voidaan saada myös Suomen ulkopuolelta. Hyvä näinkin, saadaan puuttuvaa työvoimaa, mutta tällaiset henkilöt voivat olla potentiaalisia muuttajia ja yritysten perustajien maakuntaan. Kannattaa satsata tähänkin.
- Liikenteeseen ja logistiikkaan lisäisin joukkoliikenteen kehittämisen: esim. keskustan ratikka lisäämään elinvoimaa ja liikkumista, ilmainen joukkoliikenne?
- Pitäisi uskaltaa tehdä strateginen valinta juna- ja lentoliikenteen välillä. Olemme niin pieni maakunta, ettei ole realistista tavoitella molempia. Pitäisi pystyä neuvottelemaan ja katsomaan uusiksi jatkoyhteydet kv-liikenteeseen.
Puhutaan hubista ja solmukohdista, mutta saavutettavuuden perusongelmaan ei nähdä ratkaisua. Jatkoyhteydet lentoliikenteessä ovat ongelma, koska lentolippujen linkittämien junaliikenteeseen on mahdotonta. Pitäisikö parantaa palvelua ja luoda uutta digialustaa, sen sijaan, että pakotetaan valtio ostamaan lentoyhteyksiä. Pitäisi uskaltaa katsoa laatikon ulkopuolelta, laskea hyödynsaajat ja todeta, että KOKO maakunnan tasavertaisen saavutettavuuden kannalta nopea junayhteys olisi parempi kuin joskus ja jouluna kulkeva lentoliikenne, joka palvelee kourallista ihmisiä: Metsäfibre, Valmet, Yliopisto, kansanedustajat ja pari muuta firmaa.
Pääasiassa puhutaan muutoinakin nelostien varrella olevasta maakunnan osasta, pääasiassa Jyväskylä-Äänekoski-akselista.
- Hyviä näkökulmia paljon. Maakunnan sisäisten liikenneyhteyksien parantamiseen tulee panostaa. Ei riitä, että pidetään tieverkon kunnosta huolta, vaan pitää lisätä mahdollisuuksia julkiselle liikenteelle. Nuorilla ei ole mahdollisuutta kulkea yksityisautolla, joten julkisen liikenteen saatavuus on välttämätöntä heille. Lisäksi julkinen liikenne edistää vihreää liikkumista, johon Keski-Suomessa tulee panostaa. Maakunnan sisäisiin liikenneyhteyksiin panostaminen lisää myös Jyväskylän ulkopuolisten alueiden elinvoimaa.
Mukaan myös yhteiset etätyötilat ja internetyhteyksien varmistaminen.

- Vetovoimatekijänä (perheet, opiskelijat) vastuulliset ja kestävä valinnat julkisissa hankinnoissa (ruoka ja ruokapalvelut) ja aluetaloudellinen ajattelu (yritykset, alkutuotanto) pelloilta pöytään.

Sydän, jota rakastan (sivu 10). Arvioi painopisteen sisältöjä.

- Painopisteet ovat hyvät.
- Kuopio - Vaasa - Tampere / KYS - Poliisi - Aluehälytyskeskus - AVI
Jämsän ja Keuruun seutukunnat katsovat Tampereelle / Pohjoinen ja Itäinen Keski-Suomi Kuopioon / Suomenselkä Pohjanmaalle / Joutsa Lahteen
Mikä on entisen Vaasan läänin periferian tuleva suunta? Suuntaudutaanko muualla kun Etelä-Savon itäosassa Keski-Suomeen?
- Sydän jota rakastan ja Se joka on keskellä tuntuvat teennäisiltä. Kasvun maaperä ja Kestävän maailman kasvattaja parempia
- Tekemisenmeininkiä pitäisi saada lisää. Meillä on tapana suunnitella ja kehua toisiamme. Muutosjoustavuus on juuri tällaista pohdintaa, miten joustaa ja palata vanhaan. Muutoskyvykkyys on kykyä muuttaa asioita, kehittyä. Pitää siis tehdä asioita, oppia kokemuksista, kehittää muutoskyvykkyyttä. Nyt on vallalla se ajatusmalli, että ihmisen mieli särky jo ennen kun vastuullinen elämä alkaa. Tarvitaan osallistavaa seikkailupedagogiikkaa ei kellarissa nyhjöttämistä.
- Upeaa, että Lakeland-matkailubrändi on myös päässyt listalle. Maailmassa on kuitenkin yli 100 000 kohdetta, jotka käyttävät matkailumarkkinointiinsa yli miljoona euroa. Jotta Lakeland-brändi saa kansainvälistä näkyvyyttä, tarvitaan resursseja.
- Älyttömän tärkeä kokonaisuus tämä yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvuuden korostaminen ja niihin liittyvien toimenpiteiden edistäminen. Järjestöt ja yhteisöt tarvitsevat tukea pystyäkseen toimimaan vahvana kumppanina verkostoissa. Olisin huolissani erityisesti vapaaehtoisesta järjestötoiminnasta, joka väen vähentyessä tulee kokemaan dramaattisia muutoksia ihan lähivuosina, varsinkin maaseutualueilla. Kuinka vapaaehtoisten toimintaa ja jaksamista voidaan tukea, siinä on haastetta. Monet järjestöt kipuilevat hallinnollisten vastuiden ja väen vähenemisen kanssa ja sitä myötä myös järjestöverkosto kuihtuu. En tiedä onko tähän kukaan herännyt, mutta tätä verkoston kuihtumista tapahtuu koko ajan ja se tulee lisääntymään. Kuinka käy yhteisöllisyyden ja kulttuurien ja tapahtumien rikkauden, se väistämättä vähenee. En tiedä onko tämän kehityksen pysäyttämiseksi mitään keinoa, mutta tämän olen itse havainnut vuosien saatossa ja mikäli järjestöille ja kolmannen sektorin varaan lasketaan jotain toimenpiteitä tai tavoitteita, on tämä mielestäni tärkeä havainto, joka kannattaa tiedostaa. Ei ehkä niinkään kaupunkien ongelma, mutta pienten maaseutukuntien.
- Yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin myös reunamille on oikeasti panostettava, jos koko alue halutaan pitää elinvoimaisena.

- Lasten ja nuorten hyvinvointi on ensiarvoisen tärkeää, heihin tulee panostaa palveluissa. Yhdenvertaiset mahdollisuudet hyvä.
- Hyvä setti.
- Hyvinvointi rakentuu kaikkien hyvinvoinnista. Ikääntyneet ei näy tässä kentässä.
- Sydän, joka rakastaa, on itse ensin saanut rakkautta. Opetetaan ensin moraalinen arvopohja, joka eittämättä perustuu Raamattuun. Sitä kautta syntyy toimivat verkostot ja palvelut. Ihmisten kautta, jotka tekee työtä sydämellään.
- Jyväskylän kansallinen asema, rooli ja merkitys kansallisessa päätöksenteossa osana Suomen suurimpia kaupunkeja - miten tähän päästään, ei ainakaan olemalla vaatimattomia, omaperäisiä mutta ahkeria tekemään mitä? Oikeita asioita?
- En näe heti mallimaakunta perustaa hyvinvointialueena, mutta siihen on hyvä pyrkiä.
- Lakeland, Pohjoisen Keski-Suomen alueen virkistyskeinoja on löydettävä lisää! Alueen nuorille siitä työllisyyttä koulutuksen kautta. Tuo on parasta: luonnon ja liikunnan roolin vahvistaminen hyvinvoinnin tekijöinä!! Luontoa kunnioittavalla tavalla!
- Jyväskylän seudun merkitys (ei vain kaupungin), toiminnallisen alueen maankäytön ja liikenteen yhteensovitettut ratkaisut tärkeitä.
- Nämä ovat 5 vuotta vanhoja. Tulevaisuus ei näy. Lakeland on jo vanha juttu, jota uudelleen lämmitetään. Keski-Suomen Liiton aiempi skenaariotyöskentelyraportti. Oletteko vilkaisseet sitä? Samaa asiaa olette nyt kuvaillut, eri sanoin. En näe tässä kohtaa mitään uutta.
- Tämä ei oikein aukea, ärsyttää. Tämän voisi poistaa ja tiivistää muihin painopisteisiin.
- Voisi pyrkiä korostamaan Keski-Suomen maantieteellistä sijaintia myös kansallisten järjestöjen luonnollisena kohtaamispaikkana, kansalaisjärjestöjen suurten tapahtumien paikkana.
- Lainaus Tampereen strategiasta:
"Kulttuurin avulla kohti hyvinvointia. Tavoitteenamme on rakentaa alueellisesti yhdenvertainen yhteisö, jossa jokaisella on oikeus kokea kulttuuria. Kulttuurin ja taiteen avulla voimme kohottaa pysyvästi elämänlaatuamme sekä vahvistaa sietokykyämme kohdata meitä ympäröiviä maailmanlaajuisia haasteita."
- "Järjestöt – yritykset – kunnat - maakunta – hyvinvointialue" otsikkoon myös oppilaitokset-sana mukaan. Lisäksi olisi hyvä laittaa uutena oheinen ranskalainen viiva otsikon alla olevaan listaan: "-Työntekijöiden ja asiakaslähtöisyyden kehittämisen sekä osaamisen ja hyvinvoinnin tukeminen"
- Lisää yhteistyötä
- Hyvin oli linjattu.
- Maakunnan muutosjoustavuus perustuu mm. korkeaan osaamistasoon ja kattavasti osallistavaan ennakkointiin ja ennakkointitiedon nykyistä parempaan esittämiseen ja hyödyntämiseen eri toimijoiden päätöksenteon ja kehittämisen perustana. On myös tärkeää huomata ero siinä, että tehdään mieluummin ennakoiva strategia ja strategista ennakkointia.

- Mitä tarkoitetaan "järjestöjen toiminnan yhdistäminen kaikkiin yhteiskunnan rakenteisiin ja palvelujen tuottamiseen"? Järjestöt ovat kansalaisyhteiskunnan oleellisina toimijoina osa yhteiskunnan rakenteita jo nyt. Miten tällainen yhdistäminen tehtäisiin? Miten siinä otetaan huomioon järjestötoiminnan autonomisuus ja niiden rooli yhteiskunnassa valtiovallan ja kansalaisten välisenä kommunikaatiokanavana?
- Maakunnan muutosjoustavuuteen toimenpiteiksi mm. osallistavaa budjetointia.
- Hyvinvointialue tarvitsee vahvaa yhteistyötä Pirkanmaan kanssa.
- Luontomatkailu, luonto, puhtaat järvet ovat Keski-Suomen valtti
- Muutosjoustavuutta tulisi avata tarkemmin ja merkitystä korostaa. Vain muutos on pysyvää ja siihen vastaaminen vaatii ketteryttä muuttaa myös kehittämisen suuntia.
- Antaisin enemmän sanallista painoarvoa poikkitoimialallisen yhteistyön merkitykselle ja aktiiviselle verkostoitumiselle.
- "Olla Suomen sydän - se on jotakin muuta kuin olla Suomi keskimäärin." Loistava ajatus, hieno muotoilu!
- Hyvinvointialueen syntyminen saattaa viedä pikkukunniltamme elinvoiman. Järjestöt ja yritykset ovat voimavaramme.
- oikein hyvä.
- Hyvin kirjoitettu osio! Lasten ja nuorten osallisuus koskettaa erityisesti.
- Taide ja kulttuuri läpileikkaa lähes kaikki strategian luonnoksessa lukevat kohdat, ainakin välillisesti. Tämä tulee nähdä ja kirjata esille. Taide ja kulttuuri eivät ole oma irrallinen yksikkö, vaan yhteiskunnan eri toimialoilla aktiivisesti toimiva ja elävä sydän. Taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksia osataan käyttää koko ajan enemmän ja tulevaisuudessa tämä tulee olemaan selviö. Tässä kehityksessä Keski-Suomen näkisi mielellään olevan lipunkantaja.
- Vaikea sanoa, mitä sote tuo ja miten siihen vaikutetaan?
Lakeland – matkailubrändin vahvistaminen maailman kiinnostavimpana järviolueena ja rentouttavan loman kohteena --> Rentouttava? Olisiko kestävän matkailun mallimaakunta parempi, en tiedä. Mihin jäi saunamaakunta? Sillä ainakin erottuisi, lakeland hukkuu massaan, vaikka pitääkin paikkansa.
  - Myös tässä mukana paljon tärkeitä asioita.
Tekstiä voisi tarkentaa: Lasten ja nuorten hyvinvointiin ja vaikuttamismahdollisuuksiin panostaminen paikallisesti ja maakunnallisesti, niin päätöksenteossa, palveluissa (ja myös järjestöissäkin). Nuorilla tulee olla paikkakunnasta riippumatta mahdollisuuksia osallistua maakunnan kehittämiseen ja muuhun paikkakuntarajat ylittävään toimintaan. Tällainen toiminta vahvistaa maakunnallista identiteettiä, verkostoja paikkakuntien välillä sekä nuorten kiinnittymistä Keski-Suomeen. Nuorilla on tarve laajempaan yhteistyöhön kuin oman paikkakunnan rajat antavat myöten

- Pelkkä panostaminen ei riitä; ympäriryöreyttä ja helppo hyväksyä ja olla toteuttamatta yhtään toimenpidettä. Täytyy tarkentaa, jotta selviää, mitä konkreettisesti olisi tehtävä ja missä
- Ruoan ja ruokakulttuurin roolin vahvistaminen hyvinvoinnin tekijänä.

Kestävän maailman kasvattaja (sivu 11). Arvioi painopisteen sisältöjä.

- Keski-suomeen sopisi hyvin kestävä sähköisten raideliikenne, Haapamäeltä Hankasalmele ja Jämsästä Äänekoskelle
- Toivottavasti. Energiantuotannon todelliset vaihtoehdot toistaiseksi riittämättömiä korvaamaan nykyisiä. Venäjä riippuvuus? Ydinvoimakriittisyys voi palata, silloin kritiikittömän sähköön tukeutuminenkaan ei ole kestävä ratkaisu.
- Ingressissä, joko elatusalusta tai kasvumalja ;) TÄRKEIN painopiste ja Dasguptan raportti sen vahvistaa jopa ekonomistien termein. Jos maakuntamme metsät ovat vain kiertoajallisesti optimoituja puupeltoja ei hiilineutraaliustavoite voi toteutua. Maaperä, kunta ja suot on ymmärrettävä vähintään yhtä merkittävänä hiilinieluna kuin puusto. Vihreä siirtymä on hyödynnettävä (EU-rahoitus). Soiden ennallistaminen parantaa vesistöjen tilaa, lisää monimuotoisuutta sekä virkistysarvoja. Myös matkailuelinkeino hyöttyy ja toivottavasti ruokaketjumme (raaka-aineet).
- Kaikki viisi teemaa/kehittämiskohdetta ovat erittäin tärkeitä.
- Luonnon huomioiminen ja kestävä kasvun ja kierrättämisen edellytysten kehittäminen on tärkeää, MUTTA, se pitää tehdä järkevästi ja taloudellisesti viisaasti ja siten, että emme kestävämmillä ja nopeilla ratkaisuilla ole tuhoamassa elinvoimaamme ja talouttamme. Kauhulla olen seurannut turpeen alasajoa luonnon kestävyvyn kustannuksella ja erilaisten hiilineutraalisuustavoitteiden varjolla. Ei näin. Meidän täytyy pystyä vastuullisesti viemään eteenpäin kehitystä, joka mahdollistaa luontoarvojen paremman säilyttämisen, ja samalla tarjoaa uusia mahdollisuuksia elinkeinonharjoittajien menestymiselle ja talouden pyörimiselle. Kaikki emme voi alkaa kasvattamaan perunaa ja lypsämään omia lehtiä. Ei ole myöskään tätä päivää rakentaa sellaista liiketoimintaa, joka ei huomioi luontoa. Mutta varmasti näiden kahden asian yhdistämiselle löytyy erilaisia ratkaisuja ilman, että tuhoamme samalla kokonaisia elinkeinoja ja että tarjoamme mitään mahdollisuuksia tilalle. Joten kyllä, tärkeitä toimenpiteitä ja tavoitteita, mutta näissä pitää toimia viisaasti ja kokonaisvaltaisen järjen kanssa.
- Yhteisiä toimia matkailuun tarvitaan ja meidän erottuvuustekijän kirkastamista meille. Jokainen kunta Suomessa markkinoi luonnolla, onko meidän luonto niin erikoista ja käymisen arvoista? Jos on, niin se on tehtävä näkyväksi.
- Myös matkailu on tärkeää pitää tässä painopisteessä mukana
- Nämä voisivat olla minkä maakunnan tavoitteita hyvänsä. Missä on oma erinomaisuutemme tässä kentässä? Tavoitteet sinänsä hyviä.
- Puuttuu selkeytys alusta lähtien, että yksi ihminen on luontoa tärkeämpi. Tarpeetonta on yrittää suojella luontoa jos ihmisillä ei riitä resurssit tai henkiset

voimavarat. Luotu kaipaa yhteyttä Luojaansa. Sitä kautta saadulla rakkaudella hän kykenee rakastamaan myös luontoa. -Ensin Luoja. Sitten vasta luotu.

- Kestävän maailman kasvattaminen on edelläkävyytä esimerkillinen kokonaisuus. Tässä pitäisi melkein olla tarkempi periaate- tasoinen tai strateginen lähestyminen, että miten luonnon varoista huolehditaan. Viime vuosina nousseet mahdolliset veden jakelun yksityistämiset yms. ovat hyvin ongelmallisia ja ristiriidassa tämän asian kanssa. Tämän pitäisi olla koherentisti huolehdittu kokonaisuus ja mielestäni palaa takaisin mainintaan tarpeesta luoda synergisiä yhteyksiä ja kumppanuuksia tässä arvopohjaisesti luodussa strategiassa, eikä talous-ajavia (kuten esim. viime vuosikymmenten raskas Kiina painotus). Aasiassa on paljon maita joilla on synergisiä tavoitteita Keski-Suomen aikomusten ja tavoitteiden kannalta, näitä painottaisin idässä ja lännestä ja etelästä etsisin samat synergiset kiintopisteet.
- Pelkillä ilmaston ja luonnon toimenpiteillä ei pärjätä, valitettavasti (?) money talks - edelleen, eli muutakin tarvitaan ettei olla pelkästään se lintukoto.
- Hiilineutraalisuus syntyy sidonnan lisäämisellä ja fossiilisten polttoaineiden käytön merkittävällä vähentämisellä, Maa- ja metsätalous ovat ainoita mahdollisuuksia lisätä sidontaa. Tässä mallia sopeutumiseen.
Kokonaiskestävyydessä on hyvää tutkimus ja datan tuottaminen. Näin voidaan päästä taloudellisesti, sosiaalisesti ja ympäristön näkökulmasta kestävään käyttöön ja tuotantoon kaikissa muodoissaan. Keski-Suomessa on metsätaloudessa ei yksinomaan käytössä huomioitava kaikki kestävyden näkökulmat. Nämä tuovat esiin myös monimuotoisuuden , jonka itse sisällytän kokonaiskestävyyden osatekijäksi. Koko keskisuomalaisen yritystoiminnan osalta olisi päästävä kokonaiskestävyyden tavoitteeseen ja sen tukemista datalla. Kiertotalous on kokonaistaloudellisuutta, se tarvitsee uutta tietoa ja tutkimusta sekä sen soveltamista käytäntöön ja yritystoiminnaksi.
Vedet on voimavaramme, erityisesti meille itsellemme. Keski-Suomen vedet ovat hyvässä kunnossa, tekstin lähtökohta tulisi olla positiivinen tosiasiatunnustava. Teksti Ilmaston, luonnon ja biodiversiteetin huomioiminen päätöksenteossa?? On turha, jos puhutaan kokonaiskestävyydestä, nämä kaikki sisältyvät siihen ja ovat oikein ymmärrettyinä vielä laajempi kokonaisuus. EM. ovat jopa uhka kokonaiskestävyydelle ja tuo kapealaisen näkymän päätöksentekoon. Ehdotus lauseen ajatuksen siirtämisestä Kokonaiskestävyyden alle: Kokonaiskestävyyden huomioiminen päätöksenteossa.
- Siis ilmastotekojen tulisi olla riittävän halpoja, että jokainen voi niitä tehdä. Ilmastoystävällisyydellä ei saa rahastaa!! Se on äärimmäisen epäeettistä!!! Eli: saavutettavuus! Jos ilmastoystävällisyys maksaa paljon, on rahavirta kulkemassa harvoin taskuun ja vähävaraisempien ihmisten ajdinko lisääntyy ja onko se ilmastoteko?? EI OLE!! Keski-Suomen pitää olla esimerkkimaakunta, missä ilmastoteot on kansalaisyhteiskunta! Tuota pitää miettiä strategiakonklaavissa kunnolla ja perusteellisesti. Kiitos! Toivottavasti kannanotot oikeasti luetaan ja niihin reagoidaan. Muuten näistä ei ole kenellekään mitään iloa eikä keski-suomalainen kansan syvä ääni kuuluukaan!

- Kokonaiskestävyydessä häiritsee että puhutaan ainoastaan metsistä ja kuitekin Lakeland ja vedet mainitaan tärkeinä. Samoin moni monimuotoisuus. Pitäisikö kuitenkin lisätä Metsien, vesien ja luonnon käytön kestävyys - muotoilu
- Tärkeää sisältöä kokonaisuudessaan!
Kohta: metsien monimuotoisuustieto ja data esille - ei auta jos data on vain esillä, jos ei metsien käytön kestävyys ota jatkossa paremmin niitä myös huomioon --> eli kestävyys myös luonnon näkökulmasta
- Metsien monimuotoisuustieto ja data esille -> Metsäkeskuksen kanssa?
Tuotteiden jakaminen, vuokraaminen, korjaaminen ja kierrättäminen -> tätä lisää esim kirjastoihin ja tukemalla yrittäjiä, joilla on liikeideana tällä alueella toimiminen (eikä tarkoita 2-4 viikon yrittäjäyryskurssia iltaopintoina)
biokaasu -> ei pelkkään sähköautoihin kaikkia panoksia, tähän biokaasuun paukkuja myös. Muutoin hyvät ajatukset tässä kohtaa
- Ilman, että kestävyys on kaiken toiminnan ja tekemisen keskiössä, ei millään strategialla ole mitään merkitystä. Meidän pitää kiinnittää kaikessa huomiota sen maailman laatuun, jonka olemme jättämässä tuleville sukupolville. Tarvitaan vahvempaa painotusta ekososiaalinen sivistykseen. Se tarkoittaa laaja-alaista hyvinvointikäsitystä, jonka lähtökohtana on yhdistää ekologinen ja sosiaalinen näkökulma yhteisöjen kulttuurisessa muutoksessa ja yksilöiden hyvinvoinnin määrittäjänä. Ekososiaalisesta näkökulmasta inhimillinen hyvinvointi rakentuu välttämättömät elämän edellytykset tarjoavien palvelujen elinvoimaisuudesta ja toisaalta sosiaalisen osallisuuden tuomasta luottamuksesta ja ihmisten yhteenkuuluvuuden kokemisesta.

Ekososiaalisen sivistyksen arvoperustaksi hahmottuu vapauden ja vastuun yhdistäminen kaikessa ihmisen toiminnassa siten, että huomion kohteena on (a) ekologinen eheys ja monimuotoisuus, (b) ihmisten keskinäinen riippuvuus ja tasavertaisuus, sekä (c) demokratia, väkivallattomuus ja rauha. Ekososiaalinen sivistys haastaa tarkistamaan vallitsevaa materiaalista hyvinvointia painottavaa olemassaolon ihannetta kestävä elämää ja yhteiskuntaa tavoiteltaessa rajallisen maapallollon olosuhteissa. Läpi elämän jatkuvan oppimisen päämääränä on ihminen, joka huolehtii paitsi itsestä ja omasta kulttuuristaan, myös toisista ja planeettamme kokonaisuudesta.

- Julkisen liikenteen ratkaisut ja biokaasu osana hiiliratkaisuja olisi syytä mainita.
- Kestävän kehityksen tavoitteista puuttuvat kulttuurisen kestävyden ulottuvuudet. Jos kulttuuria ja kulttuuriperintöä ei vaalita, menetetään usein jotain korvaamatonta.
- Tämä kohta toimii.
- Ei lisättävää
- Nämä on hyvät
- Puuttuu: kestävä kehityksen kasvatus kaikilla koulutusasteilla (toki voi kuulua tiekarttaan, mutta siinä ei ole mainittu oppilaitoksia)

- Teknologian rooli ilmastohaasteiden ratkaisijana: uudet energiamuodot, hiilidioksidin talteenotto ja jalostaminen polttoaineeksi mm.
- Tässä kohtaa painotukset voisivat olla siinä järjestyksessä, että ensin mainitaan sellaiset asiat, joihin voimme itse vaikuttaa. Otsikosta "Kestävän maailman kasvattaja" voisi olettaa, että tavoitteissa ja toimenpiteissä näkyisi vaikuttaminen ihmisten käyttäytymiseen ja ihmisten arki.
- Metsien käytössä vahvasti taloudellinen kärki edellä. Taloudellisten tekijöiden lisäksi ekologisesta ja sosiaalisesta kestävydestä huolehtivat markkinat.
- Olisiko tähänkin mahdollista luoda mitattavia suureita, joilla voidaan todentaa onnistumista? Mikä on tavoitteemme metsiensuojelun tasosta (%), järveden laadusta (tyytyttävä -> hyvä), soiden ennallistamismäärästä jne. Käytännössä näiden tekijöiden valossa voidaan aidosti todentaa asioiden tapahtuvan haluttuun suuntaan.
- Tämä asiakokonaisuus on strategian merkittävin asia! Tavoitetta pitää nostaa. Hiilneuraali Keski-Suomi 2025
- Kestävyysteemojen tulisi olla läpileikkaavana näkökulmana kaikissa muissa, ei erillinen kokonaisuus.
- Vastuullisen matkailun merkitys ja vastuullisuuden kaikki osa-alueet (taloudellinen, sosiaalinen, ekologinen jne.).
- Voisiko otsikon mukaisesti tähän osioon kytkeä ajatuksen kestävästä kehitystä tukevasta kasvatustyöstä? Nyt tuo näkökulma puuttuu, vaikka otsikko suorastaan huutaa sitä.
- Tavoitteet kirjattu hyvin, mutta toimenpiteitä niiden saavuttamiseksi pitää kirkastaa. Ihmisiä ei tule syyllistää, vaan kannustaa pieniin ympäristöä säästäviin toimenpiteisiin.
- oikein hyvä.
- Hiilineutraaliudessa otetaan huomioon toivottavasti myös isojen oppilaitosten hiilineutraaliustavoitteet; lapset ja nuoret osallistumaan tähänkin.
- Metallien talteenotto on tapahduttava tolkullisella tavalla niin, ettei monimuotoisuus häiriinny.
- Biokaasu.. onko sen parhaat päivät jo ohi? Eikö verotus kehity epäsuotuisasti sille? Vihreä siirtymä suosii selkeämmin liikenteen sähköistymistä, mutta sitä ei ole huomioitu.
- Miellyttävän rohkeat suuntaviivat
  - Miten sosiaalinen kestävyys? Jotta tavoitteet olisi helpompi toimeenpanna ja perustella kansalaisille, tulisi jo strategiassa olla otettuna huomioon
  - sosiaalinen kestävyys: kuka maksaa muutoksen? Kuka korjaa tulonmenetykset, kun yritysten ja ihmisten investoinnit jäävät arvottomiksi? Miten muutosta tuetaan? Miten taataan alueellinen oikeudenmukaisuus ilmastonmuutoksen torjunnassa?
  - Asukkaat mukana - myös nuorten asukkaiden huomiointi prosessissa.
- Hiilineutraalius - hiilensidonta alkutuotannossa (syväjuuriset kasvit). Kokonaiskestävyys - Kestävät alkutuotannon ratkaisut (grass-fed-perustainen)

lihantuotannossa, maidontuotannossa ja vahva panostus monipuoliseen kasviproteiinien tuotantoon sekä korkea-asteisiin elintarviketeknologian ratkaisuihin. Luonnon monimuotoisuutta ylläpitävät ja edistävät toimintamallit, luomun lisääminen pelloilla ja metsissä. Kiertotalous - ravinteiden kierrätys, suljetun ravinnekierron ratkaisut elintarviketuotannossa ja kalanjalostuksessa.

Mikä on mielestäsi Keski-Suomen tulevaisuuden kannalta tärkein aluekehittämisen painopiste?

- Kasvun maaperä - talous ja uudistuminen 17/53
- Kestävän maailman kasvattaja - ilmasto ja luonto 16/53
- Se, joka on keskellä - saavutettavuus ja maakunta yhteisönä 9/53
- Sydän, jota rakastan - kumppanuus 9/53

Keski-Suomi 2050: Onnistummeko välttämättömillä toimenpiteillä vastaamaan eri skenaarioihin? Puuttuuko jotain tärkeää? Onko jotain tarpeetonta?

- Tekemisen draivi ratkaisee, myös kyky yhteiseen tekemiseen ja kaiken keskittämisen estäminen. Riitelyä on vältettävä ja vähemmistöjä kunnioitettava
- Päätöksentekoon ja yhteiskehittämiseen liittäisin jo aiemmin mainitun yhdyspintatyön
- joustavat yhdyspintapalvelut kuntien, järjestöjen ja maakunnan välillä
- Hiilineutraali energiatalous lepää vielä utopioiden päällä. Utopiasta konkretiaan on pitkä matka.
- Kolme kohtaa, jotka jakautuvat kuuteen on kattava kokonaisuus. Jokaisessa skenaariossa on jotain tavoiteltavaa ja "välttämättömiin toimenpiteisiin" osuvaa. Kestävä kehitys ja ne 17 tavoitetta (Agenda 2030) olisivat yhteisiä, yleismaailmallisempia ja ymmärrettävämpiä. Elinympäristössä (puhdas luonnonympäristö) olisi syytä nostaa luonnon ekosysteemipalvelut, jolloin meillä olisi ymmärrys, että kaikki ihmistoiminta vaikuttaa ympäröivään luontoon (vesi, ilma, maaperä, hiilenkierto), välittömät vaikutukset ja pitkäaikaiset vaikutukset (ihmisen terveys ja hyvinvointi). Tällöin maakuntakaava ja kuntien maankäyttösuunnitelmat ovat erittäin strategisessa asemassa.
- Keski-Suomessa tulotaso ja taloudellinen huoltosuhde ovat ongelmallisia. Herää kysymys siitä, riittävätkö toimet muuttamaan nämä asiat, jotta Keski-Suomi ei kurjistu ja onko Keski-Suomella riittävästi vetovoimaa, jotta näin voi tapahtua.
- Kyllä, jos saamme koko maakunnan osallistumaan strategian toimenpiteisiin ja saamme sen jalkautettua niin Jyväskylän kuin muun maakunnan eri toimijoiden strategioihin. Muutoin tämä jää vain paperiksi.
- Alustojen lisäksi tarvitaan asukkaille keinoja käydä rakentavaa vuorovaikutusta. Tunnetaidot ja niiden merkitys päätöksen teossa on huomioitava. Voisiko Keski-Suomessa erikoistua hyvää vuorovaikutukseen tunneosaamisen kehittämisellä? Opittaisiin pyytämään apua ajoissa ja jo neuvoloista alkaen tunnetaitoja harjoiteltaisiin.

- Puuttuu: Uusi osaamisen pääoma: anonyymi rekrytointi, monikieliset hakuilmoitukset, inklusiivisuus
- Keski-Suomi ei vaikuta valtiokehitykseen tai valtioliittoihin tai rahamarkkinoihin. Turvaamalla talouden ihminen muistaen säilytämme tarvittavan liikkumisvapauden muuttuvassa kentässä.
- Emme ole saavutettavia tällä hetkellä. Julkinen liikenne heikko. Esim. junalla sujuvasti vain etelään.
- Emme onnistu, jos tuijotamme skenaarioihin. Meidän tulee katsoa siihen mihin uskomme. Päätetään saavuttaa hyvää, eikä peljätä muuta.
- Ilman strategian jalkauttamista aidosti sellaisena kun miten se on kirjoitettu, en usko että pystytään vastaamaan. Jos strategia ei olisi arvopohjainen, ei tarvitsisi ajatella asian lähestymistä siltä kannalta. Arvopohjaisuus vaatii ympäristön missä arvot nousevat arjessa ja jokaisessa tekemisessä esiin, mukaan lukien kansainväliset kumppanuudet. Johtamalla strategian jalkauttamista siltä pohjalta kun mihin se on rakennettu, mahdollistetaan vahva esimerkillä johtaminen ja voidaan innostaa keski-suomen elinkeinokenttääkin toimimaan samojen periaatteiden valossa (ja tarpeeksi viestittynä, kuluttajatkin saavat otteen siitä millaisessa yhteiskunnassa / yhteisössä he elävät).
- Teknologiakehityksen edelläkävijä kohtaan kommenttina kohtaan Teknologian huippuosaamisen vahvistaminen ja laaja yödyttäminen (esim. aivotutkimus, kyberturvallisuus, hyvinvointiteknologia). Ehkä tässä on tarkoituksella digitaalisuudesta otettu kärjeksi kyberturvallisuus. Digi sisältää kuitenkin paljon muuta kyberin lisäksi mm. digitaaliset palvelut, datatalous, tekoäly, pilvilaskenta, suurteholaskenta, kvanttiteknologiat, tietoliikenneyhteydet, sähköiset terveyspalvelut digikoulu jne. Ehkä tuo hyvin kapea kyber riittää?
- Emme voi muuta kuin onnistua :) mietin skenarioiden kohdalla monipaikkaisuutta, voisiko se liittyä myös Yksilöllisyyden maailman skenarioon. Mielestäni yksilöllisyyden maailmassa toteutuu monipaikkaisuus tai jopa maalle muuton trendi.
- Pienyrittäjyyden mahdollistaminen, nuorille varsinkin, että tuetaan kannustetaan ja mahdollistetaan on erityisen tärkeää. Luonto on otettava selkeästi talouskasvun yhdeksi indikaattoriksi ja arvotettava selvästi. Kasvua ei voi olla loputtomiin. Se on hyvä huomio. Kasvun tulisi näkyä luonnon mukasnnottamisella. Kun tehdään se "räjäytys" niin luontopartikkeli tarttuu jokaiseen palaseen ja on sen jälkeen aina mukana ajattelussa, toimissa ja tulevaisuuden visiossa.
- sivu 16 resurssiviisaudessa ehkä korostaisin edelleen suunnittelun osuutta koska kiertotalouden edellysten toteutuminen vaatii heti tuotteiden suunnittelun kohdalla erilaista lähtökohtaa tuotesuunnittelulla. Vain tällä tavalla saamme nopeammin kiertotalouden pyörimään, kuluttajille suunnattujen tuotteiden täytyy olla valmiimpia kiertotalouden markkinoille. Kulutukseen perustuva taloushan meillä edelleen on pääsääntöisesti?
- Vaikuttaa kokonaisuutena onnistuneelta. Hieman pohdin, että voisiko enemmän korostaa paikallisuudesta kumpuavaa, omintakeista keskisuomalaista tekemistä -

kansainvälisyys ja verkostoituminen toki tärkeää, mutta vahvuudet, joilla me erottautudumme tulisi kummuta meistä (oli tekstissä toki tämän suuntaistakin sisältöä). Innovaatioalustat ja innovaatioympäristöt on muuten karseita termejä, se tuntuu sellaiselta tyhjän puhumiselta...

Puhdas luonnonympäristö - pitäisi sisältää myös enemmän satsauksia luonnonsuojeluun, ei vain luonnon hyödyntämiseen.

- Voisiko Keski-Suomi toiminnallaan profiloitua luontopohjaisten ratkaisujen tarjoajana. Yksinkertaistettuna luonto = ratkaisu moniin haasteisiin.
- Elinvoimaisuus ja osaaminen - hyvät yhteenvedot. Varmat ja nopeat yhteydet -> koronan takia yhteydet ovat nyt todella surkeassa jamassa, liikennevuorot junissa/busseissa eivät ole palautunut ja vie kuulemma pitkään ennen kuin on normaalilla tasolla. Lentoliikenne kaipaisi vielä enemmän tukea.
- Jatkuvan oppimisen rooli kaksoissiirtymän yhteydessä ja siinä toisen asteen ammatillisen koulutuksen roolia ei saa unhtaa. Maakunnassa tule tukea myös siirtymää koulutusjärjestelmästä osaamisjärjestelmään.
- Kaikki kolme välttämätöntä toimenpidettä ovat hyvät, mutta ne jäävät irralliseksi strategisista tavoitteista.
- Luova toimiala koko laajuudessaan sekä alueen vetovoimaisuuden kehittäminen
- Edelleen jatkan valitsemallani tiellä ja toivon, että taiteen ja kulttuurin avulla tuotettu hyvinvointi olisi kirjattu tavoitteisiin erikseen.
- Innovatiivista otetta voisi olla enemmän 2050 strategiassa. Lähtekäämme liikkeelle kättä päälle-skenaariota mukaisesti rohkeasti rakentaen.
- Ei lisättävää
- Maailma on todella pieni 30 vuoden päästä. Paikalla missä asuu ja työskentelee ei ole enää tietyillä aloilla merkitystä. Osaamisella ja koulutuksella on.
- Hyvä tiivistys
- Osaamispääoma ja sen kehittäminen pitää nivota kiinteämmin työllisyyteen. Siinä pitää huomioida myös yksilöiden näkökulma; ei ole kysymys pelkästään organisaatioiden välisestä suhteesta, vaan siitä, miten yksilöt pystyvät toimimaan ympäristössä sillä osaamisella, joka heillä on.
Kansalaisaktiivisuudella ja omaehtoisen toiminnan mahdollisuuksia lisäämällä luodaan edellytyksiä mm. resurssiviisauteen ja kestävään kehitykseen.
- Yhteistyö Pirkanmaan suuntaan. Pirkanmaan kasvuun mukaan!
- Vähemmänkin luultavasti riittäisi.
- Millä konsteilla saadaan lapsiperheitä muuttamaan maalle
- Välttämättömissä toimenpiteissä on listattu osin jo tämän hetken asioita, vahva tulevaisuusnäkökulma puuttuu. Voisimmeko laittaa kunnianhimoisempia toimenpiteitä?
- Hyvinvointi pitää ymmärtää esitettyä laajemmin. Myös kulttuuri ja henkinen hyvinvointi näkyvämmiin mukaan. Luonto ei riitä ja isot massat liikkuvat kulttuuriarvojen kautta. Luonnon ja kulttuurin yhdistelmässä on paljon käyttämätöntä/hyödyntämätöntä maakunnan vetovoimaa ajatellen.

- Skenaarioista puuttuvat maininnat suurista väestövirroista ja maahanmuutosta, jotka lienevät väistämättömiä erityisesti ilmastonmuutoksen vuoksi.
- oikein hyvä
- Onnistumme, tai ainakin suunta on oikea.
- Hyviä asioita paljon mukana. Huomioita/tarkennuksia eri kohtiin:
  - Uusi osaamisen pääoma: Lisätä voisi myös Non-formaalien oppimisen ja osaamisen tunnistaminen
  - Ei vain puhtaan ja terveellisen elinympäristön ylläpitäminen vaan myös puhtaan ja terveellisen elinympäristön edistäminen.
  - Kokonaisvaltainen ote tärkeää - tunnistetaan hyvinvoinnin kirjo ja haasteiden taustalla olevat asiat kokonaisvaltaisesti. Moniammatillisuuden edistäminen liittyy tähän kiinteästi. Ennaltaehkäisevässä huollossa mielenterveyden ongelmien painotus keskeistä.
  - Osallistumisessa huomiotava myös lapsille ja nuorille sopivat tavat. Aikuisille ja lapsille sekä nuorille eivät sovi samanlaiset tavat.
  - Huolehdittava väestön digitaatioista ja -osaamisesta, jotta kukaan ei jää palveluiden ulkopuolelle.
  - Huomiotava selkeä ja yksinkertainen kieli, joka palvelee kaikkia asukkaita (nuoret, maahanmuuttajat yms.).
- (14) Turvaton yhteiskunta => Tarvitaan globaaleihin ruoka- ja vesikriiseihin varautumista, ennakoitua ja resilienssiä.
Kättä päälle -diplomatia => Osana ennalta ehkäisevää terveydenhuoltoa kestävään kehitykseen perustuva yhteiskunnallisesti tasapuolinen ja saavutettavissa oleva hyvä ravitsemus, joka huomioi yksilön ja luonnon/ympäristön hyvinvoinnin.
- (15) Teknologisen huippuosaamisen vahvistamiseen sisältyy myös elintarviketeknologia. (16) Infra: tilojen ohella laitteiden ja koneiden yhteiskäyttö. Puhdas luontoympäristö: luonnonvara-alan panostaminen (villiruoka/kasvit, marjat, sienet, riista, kalat) ja yhdistäminen ruokamatkailuun (puhdas luontoympäristö = puhtaat raaka-aineet). (17) Hyvinvointi- ja terveysteknologiat: ravitsemus- ja ravitsemisosaamisen mittaaminen/seuranta, ja mm. hyödyntäminen esim. peliteollisuuden/eSportin-pelaajien hyvinvoinnin edistämiseksi (ruokailutottumukset, liikunta). (20) Kulttuurin (sis. ruokakulttuuri) ja liikunnan rooli ennakoivassa hyvinvointityössä kasvaa. (21) Ruoan tuotantoon ja -jalostukseen liittyvien teknologioiden kehitys synnyttää uudenlaista liiketoimintaa, ja haastavasti samalla "perinteisiä" ruoantuotantotapoja, mutta lisäten toisaalta "alkuperäisen" ja "aidon" raaka-ainetuotannon arvoa (vrt. mm. ns. keinoliha).
- (23) Vaikutukset paitsi ruokahuoltoon, myös ruokaturvaan ja -turvallisuuteen sekä kuluttajien valinnan mahdollisuuksiin. Kaupungistuminen: Väestön eriarvoisuus maaseutualueilla (palvelut, infra). Agraarikulttuurin väistyessä perinteiseen maanviljelykseen liittyvän maiseman ja luonnon monimuotoisuuden kapeneminen/häviäminen.

Keski-Suomen visio: Nykyinen visio kuuluu: Keski-Suomi on osaava ja hyvinvoiva bio- ja digitalouden kansainvälinen maakunta. Mitä aineksia esität uuteen visioomme?

- Turvallisuus ja viihtyvyys, yhteisen tekemisen malli
- Hyvinvoiva, saavutettava, osaava
- Kiertotalous, vesistöt ja ympäristö
- Edellinen visio on sangen hyvä. Liikaa ei kannata siitä muuttaa. Olennaisempaa on jalkautuksen varmistaminen ja tavoitteellinen toiminta eri käytännön osa-alueilla
- Nykyinen visio kiteyttää asiat hyvin. Haastavinta on kaivostoiminnan, biotalouden ja matkailun mahdollisuuksien yhteensovittaminen maaseudulla. Ekosysteemipalveluiden kautta asioita tarkasteltava kokonaisvaltaisemmin.
- Keski-Suomi on osaava ja hyvinvoiva bio- ja digitalouden kansainvälinen maakunta, joka tarjoaa sekä suomalaisille että kansainvälisille matkailijoille mahdollisuuden virkistävään Lakeland-lomaan ja etätyöhön.
- Yhteisöllisyys, yhteistyö, keskeinen sijainti, Suomen sydän ("syntymäpaikka kun on sydän Suomen...", Keski-Suomen kotiseutulaulu), lintukoto, turvallisuus, puhtaus, luonnollisuus, uudistumiskyky, kestävä kehitys, osaaminen... tällaisia asioita ja mielle yhtymiä itselle tulee mieleen Keski-Suomesta ja siitä, mihin näillä toimenpiteillä voisimme olla menossa, miten ne sitten saadaan dynaamiseksi ja iskeväksi visioksi, sitä en osaa sanoa =D
- Anna keskisuomalaisen sydämesi rohkeasti innostua ja sykkiä!
- Visio on osuva
- Biotalous pitäisi jotenkin näkyä. Digi on mukana jo kaikkialla muutoinkin. Vastuullisuus, tulevaisuuden luoja ja vaalija...
- Vision konkretisointia esim. laajakaistan saatavuuden ulottaminen kaikille myös taajamien ulkopuolella. Etäosallistuva ja etäosallistava maakunta!
- Konservatiivisuutta. Ihmiset on kuitenkin yksilöitä, eikä kaikkea tarvitse muuttaa salamannopeasti. Otetaan ihan rauhallisesti näitten ideoiden suhteen ja katsellaan monelta kantilta ennen toimenpiteitä.
- Synergiset kumppanuudet. Rakennetaan aktiivista kansainvälistä yhteyksien rakentamista samalta arvopohjalta kuin omaa strategiaa. Kansainvälistyminen muuten tuo vahvoja elementtejä Keski-Suomen yhteisöön, jotka voivat rikkoa arvopohjaa tai arvopohjaista toimintaa.
- Toimiva.
- Tästä visiosta on myös jatkoon, kansanvälisyys on toki vielä varsin näkymätöntä, mutta tavoitetilana arvostettava.
- Kestävän biotalouden! Ei pelkän biotalouden, koska ollaan väärillä vesillä, jos ei tutkiskella biotalouden kestävyttä!!
- Ehkä kaipaamme sanaa kehittyvä - koska valmis emme ole koskaan ja kehittyvä tai jatkuvasti kehittyvä vastaa muutokseen koko ajan.
- Tähänkin kaipaamme luontoa itseisarvona mukaan. Ei vain biotalouden alustana/raaka-aineena.

- Teillä oli tällöinen lause "Kaupunkiseutujen keskinäinen kilpailu osajista, asukkaista ja yrityksistä kiihtyy". Tämä on oikeasti paljon isompi asia, kuin on osattu ajatella. Bio- ja digitalous on erittäin hyvä kärki visiolle ja sen toteutuminen on täysin osaamispääomasta riippuvainen. Ellei maakuntaan haluta tulla ja jäädä, ei visiolle ole pohjaa. Nyt ei ole hyviä työpaikkoja bio- ja digitalouden osajille.
- Biotalous osalta voisin lisätä kaikkiin suunnitelmiin ruokahuollon osaksi vahvasti vertikaaliviljelyn ja aquaponisen viljelyn tukemisen. Olisiko Keski-Suomi tulevaisuuden ruoka-aitta ja kuuluista vertikaaliviljelijöistään, joiden kasvatusta ja liiketoimintaa tukee digiasiantuntija. Sellainen, joka tietää myös ruokatuotannon kyberuhat sekä kestävä kehityksen että vastuullisen tuotannon ongelmakohdat. Tämä tietysti vaatii julkista tukea ja TKI-hankkeita taakse. Digitalouden osalta Keski-Suomi ei ole tehnyt juuri mitään mainittavaa. Jyväskylä tarjoaa vain täitä tervassa. Innokasta puhumista, vähän tekoja ja tukemista.
- Samat ainekset on hyvät tai höystettyä 2050 välttämättömien toimenpiteiden sisällöillä, jotka ovat strategian parasta antia
- Keski-Suomi on luova, avoin, saavutettava, innovatiivinen ja kansainvälinen maakunta. Perustelut: luovaan toimialaa tulee panostaa: vetovoimaisuus ja elinkeinopolitiikka. Avoimuus: ihmiset kohtaavat ja keskustelevat – pieni, suuri lähestyttävä Keski-Suomi. Saavutettava: keskellä kaikkea - junayhteyksiä tulee kehittää. Innovatiivisuus: Keski-Suomessa tehdään yhteistyötä toimialasta riippumatta. Edelläkävijä Bio- ja digitalouden (peliteollisuuden), palveluiden ja luovan alan palveluiden ja tuotteiden tuottajien kohtauttamisessa.
- Keski-Suomi on ihmisille palveluita ja työpaikkoja tuottava maakunta.
- Osaava ja hyvinvoiva pitävät minusta kulttuurin ja luovat alat sisällään, jos ne näkyvät jossain aukikirjattuna.
- Visiossa olisi hyvä jatkossa näkyä jollain tavalla koulutus ja liikunta. Samalla hyvinvoinnin rooli olisi hyvä säilyttää visiossa.
- Koulutusta, osaamista, digitalisaatiota, hiilineutraaliutta, puhdasta luontoa, erinomaista sijaintia
- Vision tulisi olla tavoitetila, eikä nykyhetken tilannekuva. Sen tulisi sisältää visionääristä tavoitteenasettelua sekä erottuvuutta muista maakunnista. Vision tulisi yhdistää kasvu ja kestävyys: esim. Keski-Suomi luo kasvua kestävydestä, Keski-Suomi on kasvava, kestävä, keskellä ja kumppanuuksia - neljän koon maakunta. Kansainvälisyys on itsestäänselvää, joten toivottavasti ainakaan sitä ei tule visioon sanana
- Osaamisen maakunta: paitsi koulutusmaakunta, myös edelläkävijä jatkuvan oppimisen/työssä oppimisen edistäjänä. Edellyttää asian esilläpitämistä, yleistä asennetta ja kulttuuria siitä, että työura = oppimisura.
- Kumppanuus ja ihmiset visioon mukaan.
- Ilmastoystävällisyys, koulutus ja innovaatiot
- kestävyys, osaaminen, uudistuminen ja muutosjoustavuus
- Matkailu, Luonto, Vastuullisuus, Kansainvälisyys
- Tuleeko ympäristön arvo muutoin kuin biotalouden näkökulmasta riittävästi esiin?

- hyvinvoiva, kestävästi uudistuva, innovoiva
- Ei pitäisi tuijottaa menneeseen, mutta Yritysten taitava Keski-Suomi - siinä oli viisautta. Strategiassa ei liiketoimintojen kehittämisen osalta pitäisi lukkiutua liiaksi "kehityskäytäviin", koska muutoin herkästi tullaan ruokkineeksi mielialaa, että ne, jotka eivät mahdu näille toimialoille ovat vähemmän arvostettuja. Rakenteiden lukkiminen synnyttää tulevaisuuden rakenteellisia ongelmia. Keskeistä on kehittää yritysten toimintaympäristöä ja varmistaa, että yrityskehittämisen moninaisuus säilyy, se turvaa myös kriiseissä ja maailmanmarkkinoiden heilahteluissa.
Visioon: Kasvun Keski-Suomi - resurssiviisas edelläkävijä
Meidän Keski-Suomi. Kestävän kasvun maakunta.
Tms. Jotain kasvusta, yhteisöllisyydestä ja resurssiviisaudesta.
- osaava, hyvinvoiva, bio, kansainvälisyys jatkossakin, vastuullisuus, kestävyys
- Joustavuus, vieraanvaraisuus, helposti lähestyttävä, ihmistä varten, liiketaloudellista näkökulmaa unohtamatta.

Muut kommentit ja terveiset

- Olisi mukava joskus päästä johonkin työryhmään mukaan jo valmisteluvaiheessa ;)
- Ylätason asiakirjana luonnoksessa on hyvin ainekset olemassa mutta hyvin keskeistä on maakuntaohjelmaan vuoteen 2025 kirjata hyvin selkeät ja konkreettiset tavoitteet, mittarit ja seuranta.
Toimialoista lähtevien jäsenyyksien sijaan tulisi korostaa toimintatapoja eli 1) yrittäjyys 2) elinikäinen oppiminen ja osaamisen kehittäminen 3) kansainvälisyys 4) digitaalisuus
- Asioiden tarkastelu laajemmin, olkoot sitten vaikka elinkaariajattelun mukaan. Jos metsä hakataan ja puusta tehdään biopolitoainetta tai lankaa vaatteille, niin mikä lopputulema ja hyöty ihmiselle? Ihmiset liikkuvat autoilla ja pukeutuvat kertakäyttömuotiin. Paradigman täytyy muuttua. Olemmeko tulevaisuudessa kestävä kehityksen mallimaakunta? Esimerkiksi liikkuisimme ja kuluttaisimme vastuullisemmin ja tekisimme yhteistyötä vaatekierrätyksen start-upien kanssa. Sähköautot vastaavat lyhytjänteisesti hiilidioksiingelmaan sysäten uudet ongelmat kaivosteollisuuteen ja sähköntuotantoon. Kunnat haluavat tuulivoimaloita, jotta voivat rahoittaa sote-menonsa ja kaupunkilaiset eivät halua tuulimyllyjä kakkosasukunsa liepeille, vaikka sähköautot pitää kuitenkin ladata. Tarvitaan tutkittua tietoa ja arvopohjaisia valintoja.
- Hienoa työtä!
- Hyvän strategiapohjan olette jo tehneet ja oli mielenkiintoista lukea, että ihan samoja ajatuksia on itselläkin vaikkakaan en ole valitettavasti päässyt strategiatyöhön osallistumaan. Pyytäisin huomioimaan tuolla jo aikaisemmin esillenostamani asian valmiin strategian jalkauttamisesta maakuntaan. On erittäin iso työ aina miettiä yhteisiä strategioita ja valitettavan usein ne jäävät sitten ylätason toteutukseen. Valitettavasti nämä maakuntatason strategiat jäävät vähän irralliseksi työkaluksi vaikka ihanteellistahan olisi, että nämä jalkautuvat myös

toimenpiteinä ja tavoitteina jokaiseen kuntaan ja organisaatioon, joiden strategian toteutumista tulisi edistää. Kuinka siis löytäisimme keinon tuoda strategia lähemmäksi kuntia ja aluekehittämisen organisaatioita, jotta voisimme jokainen ottaa strategian omaksemme ja toteuttaa sitä omassa mittakaavassamme? Tätä voisi pohtia, löytyisikö tähän jotakin resursseja, joilla jalkauttaminen saataisiin paremmin hoidettua.

- Seuraavassa vaiheessa Maakuntahallitus käsittelee asiaa. Se on melko homogeeninen ryhmä, toivottavasti vähemmistöjen ja erityisryhmien ääni työstön aiemmasta vaiheesta pysyy mielessä.
- Tsemppiä työhön.
- Tsemppiä! Eri näkökulmien tasapuolinen sovittaminen vaatii paljon työtä.
- Onko kulttuuri unohdettu?
- Rukoilkaa Jeesuksen nimessä Jumalaa antamaan viisautta päätöksentekoon. Käsissänne on paljon, mutta vain Hänen armonsansa ansiosta.
- Painopisteet vaikuttavat hyvältä, mielestäni se pohja mikä tähän on tehty reflektoi hyvin Keski-Suomen suuntaa ja tahtotilaa. Tätä olisi tärkeä viestiä myös Keski-Suomessa oleville yrityksille ja asukkaille aktiivisesti.
- tästä on hyvä jatkaa
- Lukekaa ja ajatelkaa, mitä viisas Keski-Suomen maaperää tallannut tavan kansalainen kirjoitti.
Ei mennä vain raha edellä, teknologia edellä vaan se edellä, mistä ollaan täysin riippuvaisia: ainutlaatuisesta luonnostamme. Sitten raha ja teknologia tukevat meitä. Ihminen on tärkeä, mutta olemme kuitenkin vain osa suurta maailmaa. Kunnioitetaan päätöksissämme luontoa ja kiitetään, mitä se meille antaa. Kiitos mahdollisuudesta kommentoida!
Hyvää kesää!
- Tykkäsin - erityisesti kasvun maaperässä mielen hyvinvoinnista! Hyvin tärkeä nosto koska nykyinen työelämä stressaa yhä nuorempia ja vagushermon toiminta pitäisi ymmärtää uupumuksessa jokaisen - miten stressiä hallitaan elimistössä.
- Kyllä se timantti sieltä syntyy, kun vielä hiotte!
- Hioisin seuraavalle tasolle ja tarkentaisin yhteneväisyyttä alueen yrittäjien ja poliittisten toimijoiden (valtuustot) kanssa. Käytännön toteuttajien osallistaminen strategiaan on tärkeää, jottei se jää edellisvuosien tapaan kivaksi taustamateriaaliksi.
- Konkretiaa visioiden rinnalle. Dialogisuus myös toteutuksessa.
- Keski-Suomi on maailman napa
- Tilastokeskuksen yritysrekisterin mukaan Suomessa oli vuonna 2018 yli 17 300 kulttuurin ja joukkoviestinnän alalla toimivaa yritystä. Niiden liikevaihto oli yhteensä lähes 14,5 miljardia euroa.
- Keski-Suomessa ei ole hyödynnetty luovan toimialan elinkeinopolitiikkaan liittyviä mahdollisuuksia esimerkiksi kehittämällä peliteollisuutta tai tapahtumateollisuutta (vert. Satakunta- hyödyt Pori Jazzista, valtakunnallinen merkitys Suomi Areena tapahtuman yhteydessä. Seinäjoki Tangomarkkinat ja Provinssirock – hyödyt mm.

majoitus-, ravintola-, elintarvikemyynti sekä muut palvelut tai Mäntän nousu Suomessa keskeiseksi kuvataidetahtumakaupungiksi Serlachius- museoiden ja Kuvataideviikkojen myötä). Keski-Suomessa on laajasti tapahtumia, pieniä ja suurempia, mutta on häkellyttävää, että toimialaa ja sen potentiaalia ei näy Keski-Suomen strategiassa.

Toimialana luvat alat kehittävät merkittävästi asukkaiden palveluita, viihtyvyyttä, lisäävät liikevaihtoja luovat työpaikkoja ja myös muille toimialoille.

Jäimme miettimään mitä tahoja strategiatyöpajoihin on kutsuttu ja miten avoimesti prosessista on tiedotettu eri toimialoille. Strategia tässä muodossa palvelee hyvin rajoitettua joukkoa ja kehittämisen näkökulmasta siitä puuttuu avoimuus ja eri toimialojen kohtauttaminen ja sitä kautta innovatiivisuus.

- Kulttuuri tuottaa suoraan ja välillisesti moninkertaisesti siihen sijoitetun panostuksen. Kulttuuri on kasvava sivistystä ja tulevaisuuden hyvinvointia rakentava ala, jonka työpaikkojen määrä on lisääntynyt Tilastokeskuksen mukaan 20,1 % viimeisten kymmenen vuoden aikana. Vuonna 2019 kulttuuriala työllisti 120 000 henkilöä, ala tuotti 3,3 prosenttia kansantuotteestamme, ja sillä toimi 18 000 yritystä, joiden liikevaihto oli 13,4 miljardia euroa. Kulttuuri on pelkästään luvuilla mitattuna tulevaisuuden ala, johon on järkevää investoida ja jonka tekijöiden hyvinvointiin kannattaa panostaa. Sama oivallus on jo tehty monissa Pohjoismaissa. Nyt on Suomen vuoro.
- Kiitos mahdollisuudesta vaikuttaa sisältöön!
- Jatkaa hyvää työtä!
- Keep it simple! Eikä liikaa keskittymistä yksittäisiin, mutta kokonaisuuden kannalta marginaalisiin asioihin (esim. di-koulutus tai aivotutkimus, jotka eivät maakuntaa pelasta, vaikka tärkeitä ja hienoja juttuja ovatkin)
- Asioitten välisiä yhteyksiä on tarkasteltava tarkemmin. Markkinointi- ja metaforakieli ei aukene, on turhaa ja tarpeetonta.
- Ollaanko tässä tekemässä strategista ennakoitua, kun pitäisikin tehdä ennakoiva ja muutosjousta strategia.
- Poikkitoimialallista ja näkyvää jatkotyöstä, johon osallistetaan aidosti.
- Hienoa työtä - kiitos!
- Rohkeasti myös muutama terävä nosto - erottuvaksi yleisestä tavoite, strategia liturgiasta : todellakin puutemme konkreettisesti tähän viheliäiseen ongelmaan lupaus. Kaikkea hyvää on listattu salaattiin joku haastava pippuri - riskilläkin.
- Kiitos arvokkaasta työstä. Pidetään tulevaisuus eli lapset ja nuoret mielessä :)
- Muistakaa KOKO maakunta.
- Kansalaisten ja etenkin nuorten osallisuuden merkitys maakunnan kehityksen kannalta: mikä saa nuoren jäämään? Ja ennen kaikkea, mikä saa nuoren palaamaan? Keski-Suomi ja sen kunnat eivät pysty tarjoamaan kaikkia mahdollisuuksia, joita sen ulkopuolella on, ja näin ollen on luonnollista, että nuoria muuttaa maakunnasta pois. He eivät kuitenkaan muuta takaisin pelkän kotiseuturakkauden perässä ja töitä on myös muualla. Laaja-alainen osallisuus jo lapsesta asti paitsi parantaa nuoren omia valmiuksia toimia yhteiskunnassa, myös sitoo nuorta osaksi ympäröivää

paikallisyhteisöä. Jos syntyy tunne, että on saanut olla mukana tekemässä tästä yhteisöstä mieleistä paikkaa asua, kasvaa todennäköisyys kotiseudulle palaamiseen. Myös opiskelijoiden pitovoimaa voisi saada lisättyä tätä kautta: kun osallistuu Keski-Suomen kehittämiseen, tuntuu se nopeammin ja syvemmin kodilta.

- Kuntavaalien surullinen äänestysprosentti kertoo myös demokraattisen järjestelmän uudistamistarpeesta ja se koskee myös alueellista tasoa. Jotta suomalainen kansanvalta pystyy aidosti kansanvaltana ja kansalaiset kokevat osallistuvansa, täytyy nuorten osallistumiseen panostaa oikeasti strategian toimeenpanovaiheessa. Tosiasiallinen keino lisätä nuorten osallistumista "viralliseen" päätöksentekoon ja äänestämiseen, on lisätä kaiken kattavia osallisuuden väyliä jo varhaisessa vaiheessa. Näin tunne siitä, että omalla äänellä on merkitystä tulee osaksi nuoren kansalaisen elämää. ELI: etenkin "Kasvun maaperä" ja "sydän, jota rakastan" kohdissa voisi pohtia, voisiko tätä "osallisuus elinvoiman osana" -aspektia jotenkin nostaa esille (tämä tietysti koskee paitsi nuoria myös kaikkia ikäryhmiä. Nuoria kuitenkin erityisesti)
- Hyvää työtä. Monipuolinen, helposti lähestyttävä ja tulevaisuutta moniulotteisesti linjaava strategia jo tässä vaiheessa.